

LEXICOGRAFIA EBRAICĂ

Primele studii lingvistice ebraice au constat din încercări de a explica derivația unor cuvinte și mai ales nume înțelinate în Biblie. Unele observații accidentale din literatura talmudică și midrașică, ca de pildă aceea a lui Reș Lakis cu privire la particula ebraică *ki*, au un caracter lexicologic. Afirmările lui Lakis au fost privite drept o regulă și au stat la baza multor interpretări biblice și decizii halahice.

În lucrarea lui Rabi Natan, *Avot* se află câteva liste de sinonime, unde între altele, pentru cuvintele *idol*, *profet* și *bucurie* se dau cîte zece sinonime. Această a făcut pe cercetători să presupună că erudiții talmudici au compilat glossare alfabetic și liste de sinonime care au fost folosite și de *meturgemanim*, interpreții arameici ai Bibliei. Totuși, nu există nici o dovadă care să confirme această presupunere.

Prima lucrare cu adevărat lexicografică din literatura ebraică a fost *Arub*, scrisă spre sfîrșitul secolului al zecelea de gaonul Zemah ben Paltoi din Pumbedita. Această lucrare, care ulterior s-a pierdut, e cunoscută datorită faptului că Natan ben Jehiel citează din cuprinsul ei. Este vorba de un dicționar al cuvintelor cu înțeles neclar din Talmud.

Cîteva decenii mai tîrziu, în anul 902, Saadia Gaon a întocmit primul dicționar al Bibliei, cunoscut sub denumirea de *Agron*. Acesta era împărțit în două: prima parte reprezenta un dicționar ebraic-arab, a doua un dicționar de rime, adică cuvinte aranjate alfabetic, potrivit ultimelor litere. În scopul de a facilita întocmirea unor texte rimate. Din acest dicționar nu a rămas decît introducerea și o fascicolă de opt file, din mijloc, de la litera *kaf* pînă la mijlocul literei *sameh*. Vocabularul conține și unele cuvinte din Mișna și Targum. Cînd e vorba de cuvinte mai rar înțelinate, se indică rădăcina, apoi forma în care se găsește în Biblie și traducerea lor.

O altă lucrare lexicografică a lui Saadia este „Explicația a șaptezeci de cuvinte izolate”. Sînt cuvinte ebraice și arameice rare, din Biblie, pe care autorul le explică prin analogie cu cuvinte similare din Talmud și Midraș.

Prima lucrare lexicografică care se ocupă cu filologia semitică comparată a fost scrisă de Iehuda ibn Korais din Tahort (nordul Africii), contemporan al lui Saadia. Lucrarea a fost scrisă în limba arabă sub forma unei scrisori adresate evreilor din Fez (Maroc), în care stăruie să nu neglijeze în sinagogile lor citirea Targumului la Tora. Cartea e împărțită în trei părți, fiecare aranjată alfabetic. Prima parte cuprinde o comparație a cuvintelor ebraice cu cele înrudite din limba arameică, partea a doua cuprinde o comparație cu cele din ebraica veche de Mișna și Talmud, iar partea a treia se ocupă de legătura dintre limba ebraică și cea arabă, din punct de vedere lexicografic și gramatical. De menționat că lucrarea cuprinde echivalentul fiecărui cuvînt în dialectul berber și alte dialecte străine. Ibn Korais face aluzii la un alt dicționar, scris de el anterior și care a cuprins un studiu asupra alternanței literelor întregului alfabet, dar acest dicționar nu mai există și nici vreo altă referință la el. Mai e menționat un contemporan al său, Dunas ibn Tamim din Karivan, care ar fi scris un tratat despre comparația lexicală a limbilor ebraică și arabă; dar nici această lucrare nu s-a păstrat.

Primul dicționar mai cuprinzător ebraic-arab al Bibliei, *Kitab Jamî al-Alfaz* (Cartea colecției de cuvinte) a fost întocmit de David ben Abraham Alfasi din Fez. Cartea înglobează alif vocabularul ebraic cît și arameic al Bibliei, precum și numele proprii, scrise de lexicografii anteriori. Ea este împărțită în 22 de părți fiecare dintre ele începînd cu o analiză introductivă asupra folosirii gramaticale a fiecărei litere. În metoda sa de identificare și interpretare a rădăcinilor ebraice și arameice, autorul aplică principiul alternanței și transpoziției consoanelor

și comparația cu corespondentele lor din arameică și arabă, ca și cu cele din limba ebraică postbiblică.

În Spania, începutul lexicografiei ebraice l-a făcut Menahem ben Saruk, un contemporan al lui Alfasi. Dicționarul său, intitulat *Mahberet Menahem*, scris în limba ebraică, este mai puțin clar decît cel al lui Alfasi.

Un alt dicționar, cunoscut doar din citatele lui Rași, este *Alfa-Beta* a rabinului Machir.

În secolul al XI-lea, Iehuda Haiu din Fez, stabilit apoi la Cordova, considerat pe drept cuvînt părintele filologiei ebraice moderne, a descoperit sistemul triconsonantal al rădăcinilor ebraice. Cărțile sale despre verbele slabe și germinative marchează o cotitură în tratarea științifică a gramaticii și lexicografiei ebraice.

(Continuare în pag. a II-a)

Lag Baomer

Sefirat haomer, numărarea Omerului, începută în a doua seară de Pesah, ajunge în ziua de 18 Iiar la cifra de 33; de aici denumirea zilei de Lag Baomer, valorile ebraice *lamed-ghimel* avînd valoarea numerică de 33. Această zi e considerată o semisărbătoare, în care nu se rostește rugăciunea de Tahanum, sînt suspendate restricțiile cu privire la oficierea căsătoriilor, la organizarea petrecerilor, la tunsul părului (restricții valabile în perioada zilelor de Sefira). Elevii de la cursurile de Talmud d-Tora se bucură de vacanță.

Originea caracterului sărbătoresc al zilei de Lag Baomer este strîns legată de a celui de dolu propriu celorlate zile de Sefira și trebuie căutată, în primul rînd, într-o legendă talmudică destul de contraversată și echivocă. Legenda — din Talmudul babilonian tr. lebamot — relatează că „12.000 de perechi de discipoli ai lui rabi Akiva adică 24.000 — au decedat în zilele dintre Pesah și Șavuot”, epidemia încetînd în ziua de Lag Baomer. După unii, moartea discipolilor a avut loc de Pesah și s-a terminat în ziua de 18 Iiar, adică de Lag Baomer; după alții, ziua de Lag Baomer a fost numai o întrerupere, a doua zi epidemia reluîndu-se cursul fatal, pînă la Șavuot.

În ce privește cauza morții discipolilor lui rabi Akiva, părerile sînt împărțite. În timp ce Talmudul invocă „ascara”, difteria, drept pedeapsă pentru „lipsa de respect reciproc”, în tradiția populară și-a făcut loc o presupunere după care acești discipoli ar fi fost luptători alături de Bar-Kohba, participînd la răscoală acestuia împotriva romanilor în sec. II e.n. După această ipoteză, „epidemia” ar fi fost în realitate o măsură represivă căreia i-au căzut jertfă discipolii.

Marele Hatam Sofer, autoritatea rabinică recunoscută în întreaga lume talmudică, a adăugat un motiv în plus pentru caracterul sărbătoresc al zilei de 18 Iiar și anume că această zi coincide cu prima zi a căderii manei cerești în deșert.

Cu un fast deosebit este sărbătorită ziua de Lag Baomer de către cabaliști, deoarece ei consideră că în această zi ei îl comemorează pe rabi Simon ben Iohai, creatorul Cabalei. 18 Iiar ar fi ziua în care el a dezvoltat enigmaticele Cabalei discipolilor săi. Serbarea atinge culmea în localitatea Meron din apropierea orașului Safed, leagămul Cabalei, unde se află și mormîntul lui Simon ben Iohai.

Serbarea propriu-zisă constă în „Hadlaka” și „Halaka”. Mii de pelerini din toate țările Asiei și Africii, adunați la Meron, fac în seara de Lag Baomer așa-zisa „Hadlaka”, adică aprinderea uleiului de mîșline dintr-un vas de aramă aflat la capătul unui stîlp înalt, în care pelerinii aruncă cele mai scumpe veșminte din mătase și catifea. Mulțimea credincioșilor petrece dansînd și cîntînd în jurul flăcărilor pînă în zori.

Vizita d-lui Samuel Haber,
vicepreședintele executiv al „Joint”-ului

Dl. Samuel Haber la Templul coral:

„Satisfacția și emoția mea sînt cu atît mai mari cu cît eu însumi m-am născut pe aceste meleaguri...”

Între 14—18 aprilie a.c. obște noastră a primit vizite d-nei și d-lui Samuel Haber, vicepreședintele executiv al „Joint”-ului. D-sa a fost însoțit de d-nii: dr. Akiba Kohani, Moses Levin și d-ra Cecilie Mizrahi, din conducerea biroului european al organizației. Vizita, care a avut un caracter de lucru, a dat posibilitate oaspeților să ia cunoștință la fața locului de rezultatele programului de asistență pe care Federația Comunității Evreiești din România îl desfășoară cu sprijinul „Joint”-ului.

Programul vizitei a debutat cu o întîlnire de lucru în cancelaria Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses Rosen, în dimineața zilei de 15 aprilie. Au participat conducătorii Federației și ai Comunității evreilor din București. Dl. Șef rabin a prezentat situația obștei, conținutul și spiritul în care este dusă activitatea de asistență, precum și principalele rezultate obținute în ultimii ani. Expunerea a fost urmată cu cel mai viu interes de către oaspeții, care și-au exprimat satisfacția pentru cele aflate.

Zilele următoare au fost consacrate studierii la fața locului a eficienței programului de asistență. Au fost vizitate cele patru cămine de bătrîni ale obștei bucureștene, centrul medical, restaurantul ritual, centrele de distribuție a alimentelor și centrele de îmbrăcăminte, precum și așezămînte de cult și culturale ale Federației. Oaspeții s-au întîlnit cu numeroși coreligionari, fiind profund impresionati de realizările obștei și de cuvintele mișcătoare de recunoștință și apreciere pe care le-au auzit de la asistați.

În după-amiaza zilei de 17 aprilie, la Templul coral a avut loc primirea solemnă a distinșilor oaspeți de către obștea din Capitală. Enoriașii au ținut să fie prezenți în mare număr, exprimînd și pe această cale deplină libertate religioasă de care se bucură, la fel cu toți cetățenii țării, precum și grațitudinea lor pentru programul de asistență ce se duce în cadrul obștei.

Deși o simplă zi a săptămîinii, templul avea aspect sărbătoresc. Un fluid nevăzut dar de toți simțit apropia oamenii, sufletele. D. Samuel Haber și ceilalți oaspeți au fost invitați să ia loc lingă amvon, la locurile de onoare.

Cantorul W. Harnik a oficiat rugăciunea de *Minha*. Ca un omagiu al obștei noastre, d. cantor A. Jucovschi a rostit ruga de *Mișebrah*, binecuvîntare a d-lui și d-nei Haber, precum și a celorlalți membri ai delegației.

Atmosfera sărbătorască a fost sporită de intrarea corului de Talmud Tora al comunității din București, care a susținut, spre admirația oaspeților și a întregii asistențe, un program de cîntece din repertoriul său ebraic.

Eminența Sa a rostit o alocuțiune în care a salutat solemn pe distinșii oaspeți, arătînd că nu numai cei prezenți în sfîntul lăcaș, ci întreaga obște evreiască din țară participă cu gîndul și cu sufletul la acest eveniment. După ce a prezentat personalitatea d-lui Haber și a celorlalți oaspeți, Eminența Sa a vorbit despre semnificația morală și practică a activității de asistență dusă cu sprijinul „Joint”-ului. „În cele cîteva zile petrecute în mijlocul nostru — a spus d. Șef rabin — ați avut posibilitatea să cunoașteți comunitatea noastră, să simțiți bătăile inimii ei. Vizitînd căminele noastre ați cunoscut bătrîni obștei, care grație muncii noastre comune au asigurată o bătrînețe senină, într-o ambianță ce le este familiară. Acum, aici, ați auzit cîntecul tineretului nostru, chează viitorului comunității. Vă rugăm să duceți mesajul nostru frătesc. de dragoste și recunoștință, mesajul unei comunități care trăiește și va continua să trăiască în spiritul tradiției milenare evreiești, fraților și surorilor de pe continentul american.”

D. Samuel Haber a mulțumit, emoționat, pentru primirea atît de cordială, arătîndu-și satisfacția pentru că a putut petrece cîteva zile, împreună cu soția și ceilalți membri ai delegației, în mijlocul obștei evreiești din România. „Satisfacția și emoția mea sînt cu atît mai mari, cu cît eu însumi m-am născut pe aceste meleaguri, de unde am plecat cu multe decenii în urmă, dar pe care nu le-am uitat niciodată”. D-sa a adresat un vibrant omagiu României socialiste și președintelui Nicolae Ceaușescu, pentru politica umanistă pe care o promovează deopotrivă în interior ca și în relațiile internaționale.

Vorbitorul a avut numai cuvînte de admirație și apreciere pentru cele văzute, declarînd că organizarea și realizarea programului de asistență la noi sînt exemplare.

Federația Comunităților Evreiești a oferit o masă în onoarea oaspeților. D-na și D. Samuel Haber au fost invitați ambasadorului S.U.A. la București, d. Harry G. Barnes jr. și ai ambasadorului statului Israel, d. Yohanan Cohen.

PRIMIRE LA DEPARTAMENTUL CULTELOR

În ziua de 14 aprilie a.c. d. Samuel Heber și ceilalți membri ai delegației „Joint”, însoțiți de d. Șef rabin dr. Moses Rosen, au fost primiți de d. prof.

Dumitru Dogaru, președinte al Departamentului Cultelor.

Întrevederea s-a desfășurat într-o atmosferă cordială.

Premieră la TES

„A fost odată un băiat și o fată...”

Dacă mi-ăș începe rîndurile cu tonul reținut, de luciditate și distanțare severă al cronicilor teatrale, aș defini spectacolul „A fost odată un băiat și o fată” drept un — destul de știut ca gen — „Two men show”, deci un recital actoricesc în doi, care pune la încercare toată paleta de virtuți interpretative ale actorului — proza, versul, muzica, dansul. Chiar și așa, enunțat cu răceală științifică, spectacolul se arată ca o încercare temerară, pentru că a sta aproape două ore încontinuu pe scenă, a fi tot timpul „în priză” și încă la cea mai înaltă tensiune, a ține în mînă tot timpul spectatorul e deja o probă de foc a rezistenței de concentrare actoricești, a polivalenței sale de exprimare scenică, a posibilității sale de a trece rampa.

Ei bine, îngăduiți-i totuși cronicarului să lepede morma obișnuită genului său publicistic și să-și scrie opiniile cu aceeași bucurie, cu aceeași plăcere spirituală, cu care acest mini-spectacol a fost jucat pe scenă, cu recunoștința pe care o încerci în fața actului artistic sincer, pasionat, dăruit cu dragoste ție, spectatorului din sală. „A fost odată un băiat și o fată” are titlu de basm, de poveste — te pregătește deci pentru candorile și sentimentalismul acestei specii care urcă, adesea, cu succes pe scenă — dar de fapt, este un joc, un joc zgolbiu, fantezist, proaspăt. Am spus joc, nu joacă, deci fără implicații de ușurință, de improvizare, de nepăsare agreabilă pe care le presupune joaca, căci în acest joc de-a iubirea, de-a puritatea trăirilor, de-a gluma, este implicată o muncă tenace, încăpăținată, împătimită, o muncă pe note, o muncă pe poante, o muncă pe vers. În programul spectacolului sintem anunțați că ne vom afla în fața „unei încercări modeste de a continua tradiția marilor noștri înaintași — actori de totală dăruire — care cîntînd, dansînd, trecînd cu ușurință de la un gen la altul, au adus teatrului de limbă idîș un mare renume”. Și autorii își semnează în program — cu proprie scriitură, (fermecătoare, naivă vanitate) — această profesie de credință... Da, de aici a plecat spectacolul, de la marea dragoste pentru cîntecul popular evreiesc, pentru înțelepciunea amară a proverbelor și a fabulelor, de la dorința aprinsă de a compune a celor doi actori tineri, Tricy Abramovici și Bebe Bercovici și poate că aici, în această patimă

pentru teatru, au fost în cel mai adînc sens, credincioși tradiției actorului de limbă idîș. De aici, însă, poate și sentimentul de alăturare ușor arbitrară a unor numere, care — evident — făceau parte din repertoriul *afectiv* al fiecăruia din ei, de aici poate și senzația că pretextul dramaturgic al spectacolului e cam firav, cam artificial. Și totuși, să recunoaștem că ambiția lor artistică a depășit mult stadiul alăturării revuistice a unor cîntece, cuplete și dansuri și a vizat elaborarea unui libret, a unei anecdote care să facă logică (și epică) înlănțuirea pieselor. E aici, fără îndoială, o măiestrie a priceperii (sau poate chiar a harului?) lui Bebe Bercovici, autor total, cum se spune, semnînd

Un film despre Exod

Societatea italiană de televiziune „RAI-TV” și cea britanică „ITC”, au început coproducția unui film pentru micul ecran, intitulat „MOSES”. Scenariul aparține lui Anthony Burgess, Vittorio Bonicelli, Bernardino Zapponi și Gianfranco De Bosio; acesta din urmă semnează și regia.

Filmările au loc atît în Italia cît și în Israel, Studioul nr. 5 din orașul filmului italian Cinecittà, de lângă Roma, a fost transformat, în scopul turnării, într-un palat fa- raonic din marmură albă.

Rolul lui Moses a fost incredințat lui Burt Lancaster, iar cel al lui Aron, lui Anthony Quayle. Ingrid Thulin o va interpreta pe Miriam, iar o talentată actriță italiană, Mariangela Melato, definește rolul mamei adoptive, Bathia. Tinărul Moses e jucat de Bill Lancaster, fiul lui Burt, amintit mai sus, iar pe Iosua îl interpretează actorul israelian Aron Ipale.

În acest film totul e impresionant, iar aparatul de înregistrare e o „mașină a timpului”, care readezie în actualitate, face din nou vizibile milenii apuse.

În trei conferințe de presă făcute înaintea începerii turnării, scenaristul Anthony Burgess a făgăduit să-l apropie pe Moses de vremurile noastre, așa cum îl vede el, ca om cu probleme eterne, ca om care a călăuzit poporul său de la idolatrie spre Dumnezeu unic.

textul și contrasemnînd (alături de Rudy Rosenfeld) regia, jucid tot timpul în vervă, alături de această vitală, explozivă și fermecătoare față a scenei care e Tricy Abramovici. Dar despre actori un minut mai tîrziu, pînă atunci să subliniez prezența ingenioasă a unui prezentator-păpușă (avînd vocea atît de colorată și expresivă a lui Abram Naimark), a decorurilor Dianeii Ioan Popov, superînd, cu grație, un spațiu de joc convențional, cu fragmente de recuzită (purtîndu-și la vedere pînă și numărul de inventar!), cu obiecte care se animă — covor, pendulă, flori — și participă la acțiune, o lume de mucava tandră, în care cei doi eroi pot să-și parcurgă emoțiile, pererînările prin lume și chiar vîrstele, în care pot cînta vechi melodii evreiești sau doine românești, pot schița dansuri hasidice și îndrăcîte boogie-woogie-uri, avînd în jurul lor, drept complici și aliați obiectele — semne ale universului teatral.

Și iată povestea: doi tineri se iubesc, în costume de epocă, stil vechi și bătrîne cîntece gălănice-umoristice („Toate fetele se mărită”, „Pe cine vrei de mire” etc), se despart (de săracie) și se regăsesc în bistro parizian, stil așă și cu cuplete amărui-comice, se împacă în stil melo și devin — printr-o convenție pe care vrem, nu vrem, trebuie s-o acceptăm — tată-fică în stil modern, apartament nou în Dorohoi și ritmuri de dans la zi. Asta e totul. Dar:

Bebe Bercovici are un umor inteligent, fin, se mișcă în scenă cu o totală dezinvoltură, recită cu distincție și cîntă cu o voce a cărei frumusețe, recunosce, nici nu i-o bănuiam.

Tricy Abramovici este nu numai o prezență scenică extrem de atrăgătoare și plină de temperament, nu numai o actriță al cărei talent se formează și se impune de la un spectacol la altul. Ea este însăși imaginea clocotitoare, vie, fremătătoare a patimei pentru teatru. Ea este o metaforă a voluptății de a juca pe scenă.

Ea te face să urmărești cu emoție artistică, da, nu greșesc scriînd cuvîntul acesta, să urmărești cu emoție și un dans, și un cîntec bătrîn, și un cuplet de revistă. Fata aceasta, această ingineră specialistă în electricitate, are realmente harul de a electriza sala și, zic eu, este sortită unei mari cariere artistice.

Merită șansa de a și-o vedea împlinită. Și să nu uit în final să aduc mulțumiri — împreună cu cei doi actori — dirijorului Eugen Koffler și orchestrei sale care au pus umărul foarte serios la reușita acestui tîneresc și reconfortant spectacol.

SARA STEIN

PREMIERE NAVALE

Presă a consemnat trei premiere navale la Constanța. Este vorba de noua navă „Rădăuți”, cargoul de 7.500 tdw, ale cărei aparate și instalații perfecționate îi asigură posibilitatea de a naviga în toate zonele de pe glob și care a fost încărcat în danele portului cu mărfuri generale pentru export.

La același șantier a fost lansat al doilea cargou de 1.920 tdw, destinați flotei comerciale.

Și încă o premieră navală: la Dunăre a fost inaugurată calea de reparații pentru navele stației de hidromecanizare și transporturi navale Cernavodă, care deservesc șantierele, stațiile și sistemele de irigații ale trusturilor de îmbunătățiri funciare din Galați, București și Craiova. O flotă de drăgi, remorchere, șalupe și alte ambarcațiuni au la dispoziție o bază tehnică modernă, la Dunăre.

O NOUĂ FABRICA

Pe platforma industrială din orașul Bistrița a intrat în funcțiune al V-lea obiectiv economic de importanță republicană construit aici: fabrica de plăci aglomerate din lemn. Noua întreprindere este înzestrată cu echipamente și instalații de înaltă tehnicitate, majoritatea acestora fiind construite în țară. Întregul proces tehnologic este automatizat.

ZIUA ROMÂNIEI

În insula Guernsey — una din insulele asociate Angliei, situată în Canalul Minciei — a fost organizată o zi dedicată României. Au avut loc numeroase manifestări culturale-artistice și a fost deschisă o expoziție de cărți românești.

TURISM

La tirgul internațional de la Genova, standul Ministerului Turismului din România a fost distins cu „Cupa provinciei Genova” pentru cea mai caracteristică și mai eficientă prezență străină la această manifestare.

ALEEA TRANDAFIRILOR

În ultimii ani, orașul Drăgășani a cunoscut o impetuoasă dezvoltare industrială. Între altele, aici a intrat în funcțiune întreprinderea de talpă și încălțăminte din cauciuc, unde lucrează peste 1.000 de salariați. Dezvoltarea industrială a dus și la o extindere urbanistică. Astfel, a apărut un nou cartier de locuințe pe Aleea Trandafirilor. Au fost date în folosință un magazin alimentar și o cofetărie, iar în curînd va fi inaugurat un mare complex turistic, „Rusidava”, după vechea denumire a orașului.

MOBILA LA EXPORT

Mobila realizată la Combinatul din Bacău a devenit tot mai apreciată și solicitată atît în țară, cît și peste hotare. În ultima vreme au fost încheiate contracte cu 15 țări.

Lexicografia ebraică

(Urmare din pag. I-a)

Cîteva decenii mai tîrziu a apărut *Mahberet Hearuh* de Solomon ibn Parhon și *Sefer Hagalui* a lui Ioseph Kimhi. Mai important, însă, este considerat dicționarul întocmit de fiul acestuia, David, *Sefer Hasorașim* (Cartea rădăcinilor), inspirat din cel al lui Ibn Ians, dar mai sistematizat. Adevsea el dă sensul cuvintelor în dialectul local romantic al timpului său. Dicționarul lui David Kimhi a înlocuit lucrări lexicografice anterioare.

Cu David Kimhi s-a sfîrșit o perioadă de 300 de ani de activitate fructuoasă în domeniul filologiei și lexicografiei ebraice desfășurate în Orientul Apropiat și Peninsula iberică.

Primum lexicograf ebraic din Germania a fost Șinșon. În dicționarul său, cuvintele sînt adesea traduse în germană. Următor, în ordinea apariției, a fost dicționarul ebraic-persan *Sefer Hamelitzar* al lui Solomon ben Samuel. Pentru a lămuri mai bine semnificația unui cuvînt, acesta folosește echivalentul în arabă, turcă sau idiomul romanic. Acest dicționar este foarte apreciat fiind singurul dicționar cuprinzător ebraic-persan care s-a păstrat în întregime.

Spre mijlocul secolului al XV-lea Ioseph ben Iehuda Sarco a scris *Beal Halașon*, iar Solomon ben Abraham din Urbino a scris un dicționar de sinonime *Ohel Moed*. Trebuie menționat și dicționarul ebraic-italian-arab al Bibliei, numit *Ma-krê Dardeke* (Invățătorul copiilor), apărut la Neapole în anul 1488.

Începutul secolului al XVI-lea mar-

chează o eră nouă în lexicografia ebraică prin aportul erudiților neevrei. Lucrarea lui Reuchlin, *Rudimenta linguae Hebraicae* cuprinde elemente de gramatică ebraică și un dicționar, inspirat după cel al lui Kimhi. Aceasta este prima lucrare de acest gen scrisă de un neevreu. Au urmat *Dictionarium Caldaicum* și dicționarul trilingv ebraic-latin-grec al lui Sebastian Münster, tipărite la Basel în 1530, reeditat de mai multe ori.

La începutul secolului al XIX-lea a apărut lucrarea lui Ben Zeev Otzar *Hasorașim*, care timp de cîteva decenii s-a bucurat de mare popularitate în cercurile evreiești. Totuși, pîrîntele lexicografiei ebraice moderne este considerat Wilhelm Gesenius. Dicționarul său, intitulat *Hebräisches-Deutsches Handwörterbuch über die Schriften des Alten Testaments*, apărut la Leipzig în 1810, apoi revizuit și reeditat de numeroase ori, a devenit lucrarea de referință în domeniul filologiei biblice. Alți importanți lexicografi au fost Fürst, Siegfried and Stade, Fleischer, Bondi, Ehrlich, Dalman. Dicționarul acestuia, *Aramäisch-Neuhebräische Handwörterbuch*, publicat împreună cu Lexiconul de prescurtări al lui Händler, constituie un manual foarte precis. Cea mai importantă lucrare în acest domeniu este *Thesaurus Totius Hebraicitatis* de Eliezer ben Iehuda, care în cele zece volume ale sale cuprinde întregul vocabular ebraic din Biblie, Talmud și Midras, din literatura ebraică din Evul mediu și din timpurile moderne, tradus în germană, franceză și engleză, cu ilustrații, citate și note

Scrise în arabă, ele au fost traduse în ebraică, în secolul al XI-lea de către Moses Gikatila și în secolul al XII-lea de Abraham ibn Ezra.

Dar cel mai remarcabil filolog evreu din Evul mediu a fost Ionah ibn Ianah. Principala sa contribuție la lexicografia ebraică este *Cartea rădăcinilor*, scrisă în limba arabă, și este primul dicționar ebraic bazat pe teoria triconsonanței. El cuprinde toate rădăcinile ebraice din Biblie, cu excepția cuvintelor arameice și a numelor de persoane. Dicționarul este împărțit în 22 de părți, potrivit fiecărei litere din alfabetul ebraic. Diferitele forme ale rădăcinilor sînt analizate în amănunțime și ilustrate cu citate bine alese din Biblie, acordîndu-se o atenție specială particulelor ebraice independente, cu explicații ample asupra folosirii lor. Ibn Hanah consideră ca de la sine înțeles că toți cei care folosesc dicționarul său cunosc și lucrările lui Haiu despre verbe slabe și germinative, de aceea el omite să le discute. Marea importanță a acestui dicționar a fost imediat recunoscută, fiind tradus în limba ebraică, încă în secolul al XII-lea, de trei ori.

Spre sfîrșitul secolului al XI-lea, doi cunoscuți exegeți al Bibliei din Spania, Moses ibn Gikatila și Iehuda ibn Balaam au scris și mici tratate lexicografice, primul un studiu despre „Genul masculin și feminin al substantivelor” iar cel de-al doilea despre „Omonime, particule și verbe denominative”. Tot în această perioadă, Natan ben Iehel din Roma a scris celebra lucrare lexicografică *Aruh*, un dicționar cuprinzător al cuvintelor incluse în Talmud, Targum și Midras, care s-a bucurat, timp de secole, de mare popularitate. A apărut în nenumărate ediții, adăugate, revăzute și prescurtate.

Generoasa comunitate din San Francisco

Primul lăcaș de rugăciune al obștii evreiești din San Francisco a fost un cort, ridicat pentru ceremonia marilor sărbători din toamna anului 5609 (1849), pe malul Oceanului Pacific, în apropierea vechiului debarcader. Primul oficiant a fost Leon Dyer, abia venit din Baltimore. Aceasta se întâmpla în orașul care avea să devină cel mai mare port american la Oceanul Pacific, înainte de a începe goana după aur care a cuprins California spre mijlocul celui de-al XIX-lea secol.

În timpul goanei după aur, cînd cete de căutători de comori au năvălit prin „Golden Gate” (Strîmtorea care leagă oceanul de San Francisco) din toate părțile țării, ale Europei și ale Asiei, prețurile au crescut fantastic, elementele asociate erau în largul lor, bolile și pericolele domneau peste tot; în asemenea împrejurări, primele organizații evreiești de asistență socială au avut de rezolvat probleme dificile. Coreligionarilor noi veniți li se asigura un adăpost și hrană rituală. În 1850, comitetele ad hoc au constituit „Eureka Benevolent Association”, prima societate filantropică. Statutul asociației prevedea „acordarea de ajutoare coreligionarilor nevoiași, bolnavi și infirmi, înmormintarea morților săraci, în general acordarea de asistență celor aflați în suferință și lipsuri”.

Primii imigranți evrei erau originari din Germania, Alsacia-Lorena și Franța. După ei au început să sosească evrei din răsăritul Europei. Au luat ființă două comunități: Emanu-El și Sherith Israel. Prima, a primit ca dar de la Moses Montefiore, o Toră. Comunitatea Emanu-El, formată inițial din 40 de membri, a ajuns în 1854, cînd s-a pus piatra fundamentală a primei sinagogi din San Francisco, la 147 de membri. Ulterior a luat ființă o a treia comunitate, Ohavei Șalom, cu sinagoga în Bush Street. Rabinul Eckman de la congregația Emanu-El a organizat în 1855 o societate literară și filantropică a tinerilor și o școală religioasă; și de asemenea a înființat prima publicație evreiască de pe coasta Pacificului „The Gleaner”. Doi ani mai târziu, au luat ființă organizațiile filantropice Hevra Bikur Holim și Kadisha.

După războiul de secesiune, rabinul Elkan Cohn a introdus rugăciunea de Thanksgiving (recunoștință) în ritualul religios. Aceasta e o sărbătoare națională în Statele Unite și se ține în cea de-a patra joi a lunii noiembrie. După Elkan Cohn, în funcția de rabin al comunității Emanu-El a urmat rabinul Iacob Voorsanger, care a păstorit pînă în 1906.

În urma cutremurului și a incendiului care au avut loc în acest an, templul din Sutter Street, declarat de către arhitecți competenți cea de-a șaptea construcție sinagogală din lume, a fost distrus în întregime fiind reconstruit mai târziu. În anul 1925 a fost inaugurat un nou templu și un sediu comunitar în Lake Street, considerat cel mai impunător din America.

În 1860 a luat ființă și congregația Beth Israel, primul ei rabin fiind M. Wolf.

În decursul timpului, comunitatea din San Francisco a creat și a menținut cu multă generozitate un șir de instituții de asistență socială: cămine pentru oameni bătrîni și infirmi, spitale, cămine de orfanii.

O contribuție excepțională a adus comunitatea evreiască din San Francisco și în domeniul muzicii. E destul să arătăm că de aici au pornit Yehudi Menuhin, Isaac Stern, Darius Milhaud, Sigmund Beel, Ernest Bloch.

Un mecena al artei a fost Albert M. Bender, care a dăruit colecțiile sale Muzeului de artă din San Francisco, bibliotecilor universităților din California, Stanford și Mills College.

În prezent, obștea evreiască din acest frumos oraș numără 73 000 de suflete.

A. B.

meridionale

ORAȘUL LUI RAȘI

În cultura evreiască orașul Troyes, din nord-estul Franței, este indisolubil legat de marele erudit Rași (1040—1105). Situat pe malurile Senei, fostă capitală a provinciei Champagne, orașul a adăpostit o comunitate evreiască încă din secolul al X-lea. Acest lucru reiese din responsele care i-au fost adresate de către erudiții Iehuda ben Meir (sire Léontin) și de Eliezer ben Iehuda. Mai târziu, evreii expulzați de către Filip August s-au stabilit aici, ocupîndu-se cu negocia la tirgurile anuale care aveau loc în acest oraș și asigurînd prin acesta venituri însemnate conșilor de Champagne. Comunitatea era redusă. În timpul lui Rași nu avea mai mult de 100 de membri, care însă posedau terenuri, mai ales vii. Rași, care a funcționat ca rabin al orașului său natal o lungă perioadă de timp, a înființat aici o școală care a devenit celebră. Cartierul evreiesc, denumit La Broce-aux-Juifs, se afla în apropierea bisericii St. Frobert, care se presupune că a fost inițial o sinagogă. Cimitirul evreiesc se afla la intrarea în cartierul Faubourg de Preize.

În orașul Troyes au avut loc cunoscutele adunări ale comunității locale lărgite cu reprezentanții unor comunități mai mici, care depindeau de cea din Troyes.

La școala înființată de Rași au învățat și s-au format numeroși erudiți evrei ca rabi Iacob ben Meir Tam, Josef ben Moses, tosa-fistul R. Samson, Iosef Hazan ben Iehuda, fiul său Mendel și discipolul acestuia, Iehuda ben Eliezer.

Între contele Theobald de Champagne și regele Filip August, a intervenit o înțelegere prin care se obligau să-și predea reciproc evreii fugiți din domeniile lor, pentru a nu-și periclită veniturile. În acea perioadă, asemenea acorduri erau ceva obișnuit. Astfel, în anul 1204, contesa Blanche de Troyes a preluat de la Seigneur d'Ervy drepturile asupra veniturilor provenite de la evreii stabiliți pe teritoriul său. Mănăstirea Saint Loup din Troyes figurează în numeroase documente din secolul al XI-lea în legătură cu unele tranzacții financiare cu unii evrei înstăriți din oraș.

Înflorirea comunitate a suferit o lovitură puternică în anul 1288, cînd membrii ei au fost acuzați de omor ritual. 13 dintre cei mai marcați membri ai ei au fost arși pe rug din ordinul inchiziției. Victimele autodafului au fost Isaac Chatelain, cu soția și doi fii și două nurori, Samson Kadmon, Salomon ben Vivant, Baruh Tov Elem (Bien-Dit Bonifis d'Avrey), cantorul Simon de Chatillon, Jonah (Le Beau Colon), medicul Haim de Brinon, Haim de Chaurce și Isaac Cohen. Aceștia s-au jertfit de bună-voie pentru a cruța restul comunității. Șocul produs în lumea evreiască de acest autodaf se reflectă în faptul că șase elegii, scrise în ebraică și în dialectul iudeo-francez, relatează cele întimplate. Cea mai impresionantă dintre ele, celebra Complainte de Troyes (Cîntec de jale din Troyes) a fost identificată ca fiind opera lui Iacob ben Iehuda de Lotra, care a scris pe aceeași temă și o elegie în limba ebraică, ce se află în manuscris în Biblioteca Vaticanului.

Expulzați din Franța în anul 1306, evreii s-au întors la Troyes și și-au refăcut comunitatea în 1315. În acea perioadă, regele Filip al V-lea a adresat primarului din Troyes o scrisoare prin care îi reproșa că permite evreilor să meargă fără semn distinctiv și să se roage cu glas tare în sinagogile lor, din care fapt se poate deduce că existau cel puțin două. După o nouă expulzare, care s-a produs în anul 1322, evreii nu s-au mai întors la Troyes. Totuși în secolele XIV și XV existau în oraș numeroși neevrei purtînd porecla „Evreul”. Ei erau probabil descendenți ai celor convertiți. În mod excepțional, printr-un decret special emis în anul 1379, Isaac

Lyon de Troyes, împreună cu familia sa a primit permisiunea de a locui în Burgundia. Alți coreligionari nu s-au mai stabilit în oraș, astfel că în 1808 nu exista un singur evreu în tot ținutul.

Comunitatea a fost reînființată abia în a doua jumătate a secolului al XIX-lea; în 1877 a fost construită o sinagogă. În ajunul celui de-al doilea război mondial existau la

Troyes 200 de evrei. În timpul războiului, națiștii au înființat în oraș un lagăr unde au fost internați evrei din diferite regiuni ale Franței și din străinătate. Comunitatea refăcută, număra acum 400 de membri.

Astăzi există în oraș o stradă a Sinagogii și o stradă purtînd numele lui Rași pentru perpetuarea amintirii înfloritoare comunități evreiești medievale.

NOUL LAROUSSE EBRAIC-FRANCEZ

Noul dicționar Larousse ebraic-francez — a cărui apariție am semnalat-o la timpul său — este apreciat drept un instrument prețios pus la îndemîna celor ce se interesează de limba ebraică. Așa cum subliniază presa de specialitate, el corespunde stării actuale, scrise și vorbite, a acestei limbi, acoperind o zonă vastă a științei și tehnicii. Biblia și vocabularul literaturii iudaice medievale sînt de asemenea larg cuprinse în acest dicționar. Autorul lui, Marc Cohn este un savant reputat, unul din ebraiștii contemporani de prestigiu.

Mainz: secole de cultură

După unii istorici, orașul Mainz, înființat de generalul roman Drusus între anii 14—9 înaintea erei actuale, a adăpostit o așezare evreiască încă de pe vremea Imperiului roman. Totuși, primele documente care menționează existența unor evrei pe aceste meleaguri datează din anul 900.

Se pare că în secolul al X-lea s-a stabilit aici ramura germană a familiei Kalonymus. Ea s-a bucurat de protecția imperială datorită faptului că un membru al acestei familii a salvat viața împăratului Otto al II-lea în băătălia de la Controne din anul 982.

În timpul Crucadelor obștea a plătit un greu tribut de sînge. Memorbuch-ul din Mainz menționează între 700—1 300 de victime, inclusiv femeile care s-au sinucis nevrînd să accepte convertirea. Cei puțini care au acceptat acest lucru, au primit ulterior permisiunea din partea lui Henric al IV-lea să revină la vechia lor credință.

La cea de-a doua și a treia cruciadă, evreii s-au refugiat în localitățile din jur și au fost apărați de edictul imperial care amenința cu sancțiuni grele pe cei ce vor ataca pe evrei. Cu toate acestea martirul obștii a continuat. Astfel, într-un pogrom din anul 1281, rabinul Meir ben Abraham a fost ucis, sinagoga incendiată și sulurile Torei distruse.

O primă sinagogă în orașul Mainz e menționată încă în anul 1093; cea de-a doua, distrusă în 1281, fusese construită în 1188. O baie rituală exista din anul 1248. Comunitatea posedă o brutărie, un abator ritual, un spital și o casă de adunare.

Pe la mijlocul secolului al XII-lea, comunitățile din Speyer, Worms, și Mainz au constituit o uniune, condusă de un așa-numit „episcop evreu”, „Hochmeister” sau „Magister Iudeorum”.

Cultura evreiască din Franța și Italia a influențat viața comunității din Mainz. Pe la anul 980 a venit la Mainz, din Italia, Iehuda ben Meir Hakohen care a organizat studiul Talmudului. Contemporani cu el au fost Moses ben Kalonymus, primul auto de piuitim din Germania, poetul Mequlam ben Kalonymus, autorul unor poeme sinagogale și interpret al Halabei, Simon ben Isaac ben Abun, rabinul Gherșon ben Iehuda, supranumit „Lumina exilului”, care a restabilit

textul autentic al Talmudului, a scris comentarii la aceasta și a contribuit la întărirea familiei evreiești. În secolul al XI-lea au trăit Iacob ben Jakar, învățătorul lui Rași; Eliezer ben Isaac, autorul cărții *Orehot Haim*; poetul Benjamin Zerah din Mainz. În secolul al XII-lea au trăit aici Eliezer ben Natan (Raben), o autoritate rabinică, poet și cronicar, Eliezer ben Samuel, autor al cărții *Sefer Lereim*, Baruch ben Samuel, eminent talmudist și poet. Alți erudiți care au trăit în acest oraș au fost rabi Amnon, căruia i se atribuie rugăciunea „Unetane Toket”, rabi Iacob ben Moses Halevi (Maharil), cea mai mare autoritate în domeniul tradițiilor, liturgiei și melodiilor religioase practicate în Renania. Acestea au fost notate de discipolul său, Zalman din Saint Goar. În anul 1458 Moses ben Isaac Halevi Menz era rabin la Mainz iar vărul său, Iehuda ben Eliezer Menz (Maharam) era rabin la Padova.

Comunitatea din Mainz, dizolvată de mai multe ori, a fost refăcută în 1853, un secol după ultima ei suprimare. Membrii ei erau refugiați din Hanau, veniți sub conducerea rabinului Elijah Loans. Statutul lor avea la bază scrisori de protecție și ordonanțe. La sfîrșitul secolului al XVII-lea existau din nou la Mainz peste o sută de familii evreiești. Printre rabini mai remarcabili au fost David ben Arieh Löb din Lida, Moses Brandeis, David Tevele Scheuer ș.a.

Sub influența lui Iosif al II-lea, arhiepiscopul elector Karl Joseph von Erthal (1774—1802) a îmbunătățit situația evreilor acordîndu-le drepturi și permișîndu-le să frecventeze școli de toate gradele.

Începînd din 1926, orașul Mainz a devenit sediu al Uniunii naționale a comunităților israelite din landul Hessa“ care cuprindea 85 de comunități cu 14 000 de membri. Atunci a luat ființă o societate de anticități evreiești și un muzeu evreiesc.

După 1933, suferințele evreilor din întreaga Germania au fost împărțite și de cei din Mainz. Templele au fost incendiate, instituțiile obștii desființate, iar membrii ei — bărbați, femei și copii — au fost duși pe drumul fără întoarcere al lagărelor de exterminare.

CÎNTECUL

Librarul de la care am cumpărat discul Electrecord cu cele 18 cîntece populare evreiești îmi mărturisese surpriza ce l-a pricinuit-o respectiva categorie de clienți. „Erau oameni de toate vîrstele, și mai tineri, și cu părul cărunt... Ce m-a mirat era că la toți am deslușit aceeași tandrețe în felul de a lua în mînd discul... Nu știu dacă mă înțelegeți, dar era de parcă ar fi fost puși față în față cu o ființă vie, omenească... Nu știu dacă mă înțelegeți...” Vă înțeleg: spiritul de observație pe care vi l-a dezvoltat profesia v-a făcut să sesizați o trăsătură proprie acestor oameni. Pentru fiecare dintre ei nu era vorba numai de 18 cîntece imprimare pe un disc din material plastic, ci de o părticică din sufletul lor. De aici gingășia cu care ați băgat de seamă că luau în mînd plăca...

„Luam aminte cuvintele librarului bucureștean și ele îmi readuceau în fața ochilor minții alt chip, de bărbat falnic, cu barbă albă, lungă, librarul din tirgul copilăriei mele. Cu cită evlavie treceau pragul prăvălii sale (cit de impropriu e în acest caz denumirea!) femeile și bărbășii veniți să cumpere un Sidur, un Mahzor, un Himus, sau pur și simplu o carte de povestiri, un Manse-BichL. Ca să nu mai amintesc de faptul că evenimentele ferice din familie tot de aici începau: în fața de Bar Mitzva, tatăl venea să aleagă o pereche de flactere pentru feciorul său, iar cînd sosea clipa mai visată a măritășului fiecei, de unde se cumpăra, dar ales, talih-ul, șalul de rugăciune, pentru viitorul ginere? Fiește, tot de la Azriel Grinberg, împunătorul librar din Șii-Hoif, din curtea sinagogii, la intrarea în cartierul evreiesc. Nu sînt sigur dacă avea spre vînzare și plăci de gramofon, plăcile acelea His Master's Voice de pe care acul descifra glasul grav și baritonat al lui Tosole Rosenblat, sau al altui cantor vestit. Nu știu precis, dar presupun că tot de la el, de la Azriel Grinberg, și le procuraseră și Leizer-birjarul și Leibiș-cudugheana și Bercu-croitorul, pe care-i țin minte strînsi roată, în unele seri de simbioză, în jurul pilniei imense. Ascultau cu ochii închiși, transfigurați de plăcere și emoție, ascultau și înghinau cuvintele și melodia atît de bine cunoscute: Sema Kolenu, Ascultă Doamne, glasul nostru... Av Urahamin, Părinte al îndurării... Avinu Malkenu. Părinte, rege al nostru... Erau cuvinte și melodii foarte bine cunoscute, cu ele au deschis ochii și ele îi însoțeau toată viața. Erau cuvintele și melodiile rugăciunilor de fiecare zi sau de la marile sărbători, decît acum răsuna cu o forță și o măiestrie nebanuîte. Să ne mai mire, atunci, emoția și incîntarea cu care erau sorbite fiecare cuvînt, fiecare sunet?

Cîntecul. Nigun. Un cîntec. A nîgnul, diminutivul tandru din graiul hasidimilor... De cite ori le-a fînt loc de piine, cînd erau flămînzî, de cite ori, cu gîtlejul ars de sete, l-au sorbit în loc de apă vie! Fără nigun, hasidismul e de neconceput, precum e de neconceput primăvara fără zborul avîntat la rîndnici și cîntecul triumfător al cocorilei.

Cîntecul. Nigun. Piinea și apă credincioșilor și mult mai mult decît atita. Mai mult? Există oare și mai mult? În loc de alt răspuns, am să vă povestesc o întîmplare pe care am auzit-o de la cineva demn de toată încrederea și pe care o port în mine ca un talisman atît de vreme senin cît și pe furtună.

E o întîmplare cu un rabin, în anii aceia teribili, despre care mai bine nu ne-am mai aduce aminte, dacă n-ar fi și aceasta o îndatorire sacră a noastră. Față de cei morți și față de cei ce au rămas în viață. Un rabin mic la trup, dar cu sufletul înalt și senin, cum e cerul în unele dimineți de april. Casa, sinagoga lui erau deschise zi și noapte tuturor. „Oricine avea un necaz, o durere, intra la el să-și ușureze sufletul. Inima rabinului bătea pentru toți, durerea fiecăruia era durerea sa și nu se întreba niciodată pe nimeni cine e, de unde vine, care-i este credința. Ii primea pe toți cu deopotrivă dragoste și pe măsura puterilor sale căuta să le aline suferințele: cu o vorbă, cu un sfat, deseori cu fapte.

Și iată că în anii teribili, și asupra acestui om cu suflet ca cerul de april s-a abătut oara oarbă a neamenilor. Ridicat în puterea nopții, a fost aruncat brutal în temniță, bătut, insultat, torturat. Soarta sa părea peoceluită, se părea că va împărtăși destinul altor milioane de martiri. Rabinul acceptase aceasta cu smerită demnitate și aceeași nesfîrșită credință. Dar de data aceasta cerul a vrut altfel. În ultima clipă miracolul s-a produs și a fost salvat. Mai trîziu, după ce furtuna a trecut, el a povestit hasidimilor.

„Intr-una din nopți, am fost dus din nou la anchetă. Prigonitorii mei îmi cereau să fac ceea ce eu nu puteam face: să-mi reneg credința. În Dumnezeu, în oameni... Stăteam în fața prigonitorilor, eu nu puteam să nu fiu eu însumi iar ei nu voiau sau nu puteau să înțeleagă asta... Strigau la mine, mă amenințau, apoi au început să mă lovească iar eu îl căutam pe Dumnezeu în cele mai ascunse adîncuri ale ființei mele, „Mî-mamamakim. Din adîncuri te chem pe Tine, o Doamne!” Buzele mele mormurau imperceptibil versetele străvechi ale Psalmilor iar în acest timp oara oarbă, neomenească, mă asalta din toate părțile, gata-gata să mă strivească.

„Mî-mamamakim... Din adîncuri, Doamne strig către Tine!” Iar în acest timp, schingiuitorii strigau la mine și nu numai atit... Iar eu continuam a mormura versetele străvechi ca o platoșă numai de mine știută între mine și valurile urii. Deodată am simțit că se întîmplă ceva. Nu în afara mea, ci în mine, în cele mai adînci fibre ale ființei mele. De acolo, din aceste adîncuri nici de mine știute, am simțit că se ridică un cîntec. O melodie. Care însoțea verset după verset. La început confuz, estompat, dar din ce în ce mai clar, mai limpede. Fiește, mi se mai întîmplase de multe ori să însoțesc un psalm sau altă rugăciune de un cîntec, de o melodie. Dar asta în sinagogă, ori la cite o masă de vineri sau de sîmbătă seară, în mijlocul hasidimilor. Ei prindeau în zbor melodia și devenea a noastră. Cîntarea noastră de slavă a lui Dumnezeu... Dar aici?... În aceste groaznice clipe, cînd viața mea părea să atîrne de un fir de păr?!

Și totuși melodia continua să crească în mine. O auzeam din ce în ce mai clar — în suflet, în creier, în ureche... Era uimitor! Încetase să mai aud strigătele schingiuitorilor, nu mai simțeam durere cînd mă loveau... Intr-atît eram absorbit de melodia mea... Schingiuitorii au băgat repede de seamă că ceva se întîmplă cu mine, că le scap din mîini... Strigau de aceea și mai tare, mă loveau și mai des... Cu pumnii, cu bita, peste față, în cap... Dar eu devenisem surd la strigătele lor și lăviturile parcă erau îndreptate asupra altuia... Et îmi cereau să le răspund, la întrebări, dar nu puteam, căci îmi era teamă că pierd melodia. Melodia care fără știrea mea se născuse în mine în acele clipe cumplite, cînd repezam mereu în gînd un verset din Psalmi: „Laud pe Dumnezeu cu gura mea... căci El stă la dreapta celui obidit, ea să-l mîntuiască de mînia celor ce vor să-l osîndească sufletul.”

Intr-un trîziu prigonitorii mei s-au oprit, ostensiți. Nu eu, ci ei ostensiseră... Cînd am fost dus înapoi în celulă, prima grijă a fost să memorez cîntecul, să nu uit cumva melodia care se născuse în acel ceas greu și care mă ajutase să-mi înving spaima. Melodia care înfăptuise pentru mine minunea.

Cîntecul. Melodia. Nigun.

VICTOR RUSU

Adunările generale ale comunităților

BOTOȘANI

Comunitate cu un îndelungat trecut istoric, obște botoșăneană este profund atașată credinței și tradiției noastre. În oraș există azi 9 sinagogi, dintre care 3 deschise zilnic, dimineața și seara. Funcționează un curs de Talmud Toră, unde se învață slova ebraică și pregătirea religioasă. Altă instituție tradițională, baia rituală, a fost de curînd renovată. Pe drept cuvînt, conducerea și enoriașii obștei se mîndresc cu restaurantul ritual, unde aproape 100 persoane iau masa zilnic, cu sau fără plată, în condiții civilizate. Bătrînilor, ca și persoanelor nedepășabile, li se aduce mîncarea la domiciliu. A fost, de asemenea, organizat un serviciu de asistență medicală la domiciliu.

Iată doar cîteva din realizările din ultima vreme, care au fost prezentate adunării generale în darea de seamă citită de d. S. Wittinig.

Spicium mai departe din acest text: cu sprijinul Federației a fost reparată Sinagoga Mare — edificiul de valoare istorică și arhitecturală — precum și alte 2 sinagogi. Cimitirul este întreținut cu grijă și pietatea căvenite. Un număr de 268 enoriași sînt asistați ai Federației, primind ajutoare în bani, alimente, îmbrăcăminte și combustibil. Un prețios aport la menținerea vieții religioase are d. haham Strul Moscovici, care asigură și tăierea rituală.

Cu satisfacție a fost subliniat că în ultimii ani enoriașii se simt aproape de comunitate, fapt ce-și găsește expresie și în aceea că aproape toți capii de familie sînt contribuabili benevoli. Revista noastră pătrunde, de asemenea, în aproape toate căminele evreiești din oraș.

Comunitatea din Botoșani are în îndrumarea sa permanentă obșteile din localitățile apropiate — Bucecea, Săveni și Ștefănești.

Dr. Emil Sechter, secretar general al F.C.E., a felicitat conducerea și enoriașii comunității pentru realizările de pînă acum, exprimîndu-le îndemnul de a continua să lucreze cu rîvnă pentru menținerea obștei și a instituțiilor ei în spirit autentic iudaic. D-na a prezentat apoi o informare asupra activității Federației.

La adunare au asistat ca invitați și d-nii: dr. S. Cauffman, președintele Comunității evreilor din Iași; Camil Iacob, președintele Comunității din Rădăuți și Elias Rohrlieh, secretarul Comunității din Dorohoi, membri ai Comitetului de conducere al F.C.E.

La discuții au luat cuvîntul d-nii: Iancu Abramovici, haham Strul Moscovici, Bernard Rosen, Meir Froim, dr. Josef Weiss, Șmil Cotigaru, Carol Aronovici, Leib Pitaru, Idela Cojocaru, Hercu-Meier, Moise Katz, Sin Moise, Iosub, Saul Finkelstein, Iancu David și d-nele: Rica Leibovici, Matilda Herșcovici, Analia Adler.

În conducerea noului comitet au fost propuși: Samuel Wittinig, Lazăr Rosen, Marcu Haimar, av. Iție Herc Cohn, Iancu Abramovici și Hena Groisman.

DOROHOI

Și în această obște din nordul Moldovei pulsează o autentică viață evreiască. Păstoriță cu înțelepciune de d. rabin Pincu Wasserman, avînd norocul să aibă la conducere gospodari destoinici și cu mult suflet, comunitatea din Dorohoi se află printre cele frunțase. Aici funcționează 9 sinagogi, dintre care 4 zilnic. Cimitirul e întreținut cu pietate și respectul

BAR MITZVA LA GALAȚI

La Templul meseriașilor din Galați a avut loc ceremonia de Bar Mitzva a lui Alfred Signer. La serviciul divin, au luat parte părinții, rudele și prietenii sărbătoritului.

căvenit înaintașilor ce odihnesc în el. Baia rituală se află la dispoziția enoriașilor. Cursul de Talmud Toră funcționează zilnic.

Mîndria comunității este căminul de bătrîni, unde cei fără familie și-au găsit o ambianță și toate cele de trebuință pentru o existență demnă și lipsită de griji. De mare utilitate în viața obștei este și restaurantul ritual, unde iau zilnic masa circa 70 de persoane.

În cadrul programului de asistență a enoriașilor bătrîni, bolnavi sau lipsiți de familie, un număr de 120 persoane primesc ajutoare permanente sub formă de bani, alimente, îmbrăcăminte, asistență medicală etc.

Comunitatea din Dorohoi se interesează și de nevoile coreligionarilor din localitățile Darabani și Mihăileni.

Dr. Emil Sechter a prezentat o informare despre activitatea Federației și a făcut aprecieri asupra muncii de pînă acum a conducerii comunității dorohoiene.

La discuții au luat parte d-nii: rabin Pincu Wasserman, Elias Rohrlieh, Ionas David, Căruțeru Ernest și d-na Hana R. Schachter.

În noul comitet au fost propuși d-nii: av. Peter Lozmeanu, președinte, Elias Rohrlieh, secretar, Iție Casapu, Leib Haimovici și Iție Croitoru, consilieri.

DEJ

Greu încercată în anii războiului și ai ocupației horthyste, comunitatea din Dej — care a dat în trecut rabini și talmudiști străluciți — își menține tradiția și însușițiile preluuate de la înaintași. Templul, unul din cele mai impunătoare edificii ale cultului mozaic din țară funcționează zilnic, dimineața și seara. Sărbătorile se prăznuiesc după tradiție. Aproape toți enoriașii sînt abonați ai Revistei culturale mozaic și contribuabili benevoli.

Cu pietate este îngrijit cimitirul obștei, unde repauzează atîția rabini vestiji, printre care și cei din familia Paneth. Din inițiativa și prin rîvna unui distins enoriaș, d. dr. Carol Ordentlich, a fost alcătuită o schiță amănunțită a cimitirului, cu indicarea fiecărei pietre funerare. În acest fel orice mormînt este găsit de către vizitatori.

Iată doar cîteva aspecte extrase din darea de seamă prezentată de d. Emil Fîlop, președintele comunității. D-na a salutat prezența reprezentanților Comitetului de conducere al F.C.E.: Emil Sechter, prim-rabin dr. Ernest Neumann și dr. Nicolae Kertesz.

La discuții au luat parte d-nii: Ordentlich Carol, Desideriu Farkaș, prof. Leon Brinbaum, Andrei Altman, Matlay Sigismund, Samoilă Hirsch și Lupu Dub.

În noul comitet au fost propuși d-nii: Emil Fîlop, președinte, dr. Carol Ordentlich, av. Ernest Weinberger, Maximilian Citron și Alexa Mund.

★

Participanții la adunările generale au adresat telegrame de omagiu Eminenței Sale d. Șef rabin dr. Moses, păstorul spiritual al obștei evreiești din țară.

DECESE

În perioada 11—25 aprilie 1974, în cimitirele Comunității evreilor din București au fost înhumate:

Eskenassi Toni (76 ani), str. 13 Decembrie 22; Caldner Berta (82), Olteni 57; Bernstein Zlata (81), Calea Dudești 98; Pohoryles Wolf (71), Ciurea 14; Basalma Sofia (75), Nicolae Iorga 47; Weinberg Avram Meier (82), Chilia Veche 4; Goldenberg Herman (86), Dr. Westfried 2; Moech Carol Augustin (81), Semenic 2; Flicher Beniamin (77), Horia Rosetti 24; Tuchten Lazăr (58), Luncșoarei 17; Marcovici Dobrița (73), Bizet 7; Schein Hana (84), Băiceni 84; Cofler Haia Sura (77), Toamnei 24; Polinger Lupu (74), Ciobănașului 2; Reitman Sabin (63), Gh. Manea 15.

Serviciu divin de Yom Haatzmout

Cu prilejul sărbătorii *Yom Haatzmout* — ziua națională a statului Israel — în cadrul ceremoniei religioase de *Kabat Sabat* de vineri 26 aprilie 1974, un serviciu divin solemn a fost oficiat la Templul coral din București.

După intonarea rugăciunii de Halel — de slavă și preamărire a lui Dumnezeu pentru minunile săvârșite cu poporul său credincios — Eminentă Sa d. Șef rabin

dr. *Moses Rosen* a rostit predica ocazională.

Eminentă Sa d. Șef rabin și d-na dr. *Rosen*, precum și conducătorii Federației și ai Comunității din București au luat parte la recepția oferită de d. *Yohanan Cohen*, ambasadorul statului Israel la București, în cinstea celei de a XXVI-a aniversări a proclamării statului Israel.

Vizita delegației Knesset-ului

Convorbire cordială în cancelaria d-lui Șef rabin

În ziua de 15 aprilie a. e. Eminentă Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen*, președintele Federației Comunităților Evreiești din România, a primit vizita delegației Knesset-ului, sosită la București spre a participa la sesiunea Uniunii Interparlamentare. Delegația a fost alcătuită din deputații: *Nethanel Lorch* (secretar general al Knesset-ului), *Yohanan Bader* și dr. *Ari Ancorion*.

A fost de față d. *Yohanan Cohen*, ambasadorul statului Israel la București.

În cadrul convorbirii ce a avut loc, membrii delegației au dat o înaltă apreciere înfăptuirilor României socialiste, politicii sale externe de slujire a cauzei păcii și înțelegerii internaționale, de promovare a drepturilor fundamentale ale tuturor statelor și popoarelor, mari și mici. Ei au subliniat prestigiul și

admirația de care se bucură România și președintele *Nicolae Ceaușescu* în rindurile opiniei publice din Israel.

Dind urmare interesului viu al delegației, Eminentă Sa d. Șef rabin dr. *Moses Rosen* a prezentat realizările obștei evreiești din țară pe tărîmul culturii, culturii și asistenței sociale, scoțind în evidență libertatea deplină de care, alături de ceilalți cetățeni se bucură evreii în România.

În legătură cu apropiata sărbătoare națională a Israelului — *Iom Haatzmout* — Eminentă Sa a rugat membrii delegației să transmită Knesset-ului și întregului popor israelian cele mai calde felicitări și binecuvîntarea de pace.

Întrevederea a decurs într-o atmosferă deosebit de cordială.

CUVÎNTUL CITITORILOR

Din partea cititorului nostru dr. *Leon H. Bone* din *Caracas* (Venezuela) am primit o lungă scrisoare, din care desprindem:

„Sînt abonatul *Revistei cultului mozaic* de mulți ani, ca și al gazetei *Tribuna României*, de la primul ei număr. Ambele mențin amintirea trecutului, celor care s-au născut pe pămîntul românesc, dar pe care soarta i-a împrăștiat pe alte meleaguri. Mi-au plăcut articolele d-lui V. Rusu: „Șmil”, iar dinu-un număr anterior „Muzicanții”.

Sînt în vîrstă de 63 de ani, dar încă îmi amintesc din copilărie de acești muzicanți, care prin cîntecele lor scoteau lacrimi bunicii mei și întregii generații trecute și dispărute! Rețin numele unei străzi din Iași, numită de evreii din trecut „Dus Clezmerșil Ghesel”, acolo era și „Die Clezmerșe Șil”. Mai rețin și două figuri de muzicanți mai bătrîni din copilăria mea: era în strada *Pantelimon*, iar numele muzicanților, *Arolă Goldstein* și *Beiriș*. Acesta din urmă mi-a dat primele noțiuni de vioară, de cîntece vechi de secole.

Mi-a răscolit trecutul articolele lui *Marius Mircu* — căci sînt din Iași — în care amintesc atîtea personaje cunoscute de mine încă din fragedă tinerețe: *Jean Hefter*, *Alfred Hefter*, *Moses Duff*, *Isaac Moscovici*, *Albert Schreiber*, *S. Cristian* etc. În plus, lagărele din 1940—1944.

Articolele și activitatea d-lui Șef rabin dr. *Moses Rosen* sînt excepționale. Cred că articolele d-sale ar trebui colectate și traduse, ca să rămîna ca o hrană sufletească pentru cei

care le vor citi în viitor, pentru ca să învețe să meargă pe același drum, tradițional și îndrumător pentru comunitățile noastre.

D-sa este un exemplu, cred unic, de om care, fără a se simți sau fără a se declara obosit, colindă peste mări și țări, luptînd pentru prestigiul păstorilor săi.”

Solemnitate la Templul coral

La templul coral din București a avut loc ceremonia de Bar Mițva a tînărului *Berti Katz* din București, fiul d-nei și d-lui ing. *Ușer Katz*.

La ceremonie, care a fost onorată de prezența Eminentă Sale d-l Șef Rabin dr. *Moses Rosen*, au luat parte numeroși invitați, rude și prieteni.

Sluja religioasă a fost oficiată de dl. prim cantor *W. Harnic*, asistat de corul templului.

În cuvîntul său, *Berti Katz* și-a exprimat recunoștința pentru posibilitatea pe care a avut-o de a învîța slova și cartea sfîntă.

Ceremonia s-a încheiat cu înălțătoare cuvînte rostite de Eminentă Sa dl. Șef Rabin dr. *Moses Rosen*, care l-a binecuvîntat pe sărbătorit.

Din zilele lui Bar Kohba, Fiul stelei

Procesiunea triumfală a împăratului roman *Vespanian* și a fiilor săi *Titus* și *Domițian* se întindea pe o mare distanță. În fruntea paradei, soldații romani purtau odoarele sfînte jefuite din Templu — o menoră de preț, o masă de aur, suluri de Tora. În urma soldaților romani au trecut prin arcul de triumf al lui *Titus* prizonierii, cei care se răsuciseră contra imperiului roman în anul 66.

Printre captivi se aflau conducătorii revoltei — *Simon ben Giora* și *Johanan ben Gișala*. Primul era tîrît cu o funie, apoi, după tradiția romană, a fost sacrificat zeilor, fiind aruncat de pe o stîncă înaltă în hîul de dedesubt. Mii de bărbați, femei și copii au fost vinduți de cuceritori neguțătorilor de sclavi. Monede speciale au fost bătute pentru a marca strălucita victorie.

Această catastrofă, cunoscută, în istoria evreiască sub denumirea de *Distrușirea celui de al doilea templu*, a fost povestită de un martor ocular — renumitul istoric *Josephus Flavius*. În luptele de la Galilea, acesta a fost unul dintre conducătorii evreilor, dar apoi a trecut la romani, socotind că lupta e pierdută.

Infrîngerea a pus capăt oricărei urme de autonomie în Iudeea. O considerabilă parte a țării a fost colonizată cu greci și romani, iar stăpîn a devenit un guvernator militar. Dezamăgirea era profundă și durerea amară. Gruparea saduceenilor, aproape lichidată, de zeoți în timpul revoltei, nu mai avea nici o putere, iar esenții înălțuraseră elementele naționale ale religiei iudaice, lipsindu-se astfel de suport popular. Totuși, în pofida acestor fapte, nimeni n-a reușit să stingă dorința de libertate și puterea de luptă a celor înfrînți.

Purtătorii steagului revoltei erau, ca și mai înainte, rebelii zeoți, care reușiseră să se refugieze în provinciile unde mai erau comunități evreiești, departe de prigoana împăratului. Luaseră cu ei nu disperarea celor înfrînți, ci credința în victorie. Au fost primiți cu înțelegere de comunitățile care i-au găzduit. Înconjuțați cu o aură de legendă, ei au devenit eroi populari.

Suferințele produse de cruzimea imperială au sădit în sufletele celor obidiți ura contra cuceritorului. Era tocmai o perioadă în care imperiul restringea tot mai mult autonomia și drepturile provinciilor „barbare”. Armatele erau pregătite pentru a trece prin sabbie orice încercare de eliberare. Populațiile din Iudeea, Cipru, Cirenaica și din alte țări suportau greaua povară a trupelor romane, prin taxe excesive și munci obligatorii.

Permanentul război cu părți solicitate de asemenea enorme eforturi materiale și umane. Pe deasupra, revoltele galilor, celților etc. măreau sarcina impusă locuitorilor provinciilor anexate la imperiu.

Încă din primii ani ai celui de al doilea secol, un nou val de revolte s-a ridicat în numeroase provincii, mai ales în părțile estice, unde apăsarea era mai grea. Evreii au participat și ei la aceste mișcări: cînd, pentru a-i ataca pe țări, armatele romane au mărșăluit spre Babilonia, unde trăia o numeroasă populație evreiască, aceștia au apărut țara în care găsiseră adăpost și în care se bucurau de libertate. În același timp, evreii din Cirenaica și din Cipru s-au ridicat și ei forțându-le pe împăratul *Traian* să se retragă din fața Babilonului.

Deși Iudeea nu luase parte la lupte, ea nu a fost scutită de represiuni. Noul împărat *Hadrian*, a venit cu proiectul transformării *Ierusalimului* într-un oraș roman, care ar fi urmat să se numească *Aelia Capitolina*. Pe locul templului distrus ar fi urmat să se ridice un altar în cinstea lui *Jupiter*. Puteau oare evreii să asiste pasivi la asemenea proiecte?

Neliniștea a cuprins toate părțile poporului. S-au conturat două tendințe: una era reprezentată de rabi *Akiva*, cealaltă de rabi *Johanan ben Torta*. Deși ambele pleacau de la tradiția religioasă, erau opuse. *Akiva*, mai realist, considera că salvarea poate fi obținută doar prin luptă hotărîtă contra cuceritorului. El însuși a vizitat comunitățile evreiești din Asia Mică. Cu zelul său, a reușit să facă să renască în sufletele oamenilor credința în succesul unei noi revolte. Entuziasmul discipolilor săi nu se exprima doar prin cuvinte, ci și prin ajutor material.

Gîndirea analitică a lui rabi *Akiva* cuprindea întreaga situație din imperiu. Simțea el însuși soarta crudă a popoarelor reduse la soarta de sclavi și observa cum întregul sistem de represiune începe să se clatine. Credința într-o luptă unită a tuturor acestor popoare, care să arunce jugul puterii imperiale, îl însuflețea.

Rabi *Akiva* era un conducător spiritual prin care se întruchipau visurile și aspirațiile iudeilor. Cu totul alta era părerea lui rabi *Johanan ben Torta*. De la început acesta înălțura orice credință în victorie. El era înspăimîntat de puterea militară romană și de inexorabila răzbuinare care ar fi urmat unei nesupuneri. Astfel, el credea că trebuie să se aibă încredere în promisiunile împăratului și ale senatului. Prin gura sa vorbeau acei iudei pentru care libertatea însemna bogăție și prosperitate, chiar cu prețul cooperării cu asu pitorul.

Dar figura centrală a luptei a devenit un tînăr pînă atunci necunoscut — *Simon bar*

Kohba. În unele lucrări de istorie, acesta este comparat cu *Hanibal*, celebru general cartaginez. Personalitatea lui *Bar Kohba* încă mai generează controverse. Se presupune că adevăratul său nume ar fi fost *Șimon bar Koziba* (din orașul *Kozib*). Se crede că rabi *Akiva* i-a dat numele sub care a devenit cunoscut — *Bar Kohba*: *Fiul stelei*.

Nu e nici o îndoială că rabi *Akiva* a fost cucerit de personalitatea acestui conducător militar. Impozanta sa înfățișare fizică, mintea analitică, credința și entuziasmul său au fost atribute suplimentare care l-au înclinat cu aura unui izbăvitor. Unii istorici consideră mișcarea condusă de *Bar Kohba* ca primul val mesianic din istoria noastră.

Cînd a izbucnit al doilea război contra romanilor, numeroși luptători pentru libertate din popoarele învincate au venit să se alăture lui. Unii istorici susțin că s-au format chiar și armate de sclavi care s-au refugiat în tabăra iudee. Surse evreiești ne indică numărul luptătorilor lui *Bar Kohba* ca fiind de circa 400 000 de oameni, iar istoricul grec *Casius Dio* îi socotește la 500 000. Era o armată nu numai plină de elan, dar și bine antrenată.

Pregătută în cel mai strict secret, revolta i-a luat pe romani prin surprindere. Primele bătălii s-au soldat cu victorii pentru *Bar Kohba* și luptătorii săi. Sub presiunea unui puternic atac, garnizoana lui *Tineius Rufus* puternic centru militar, a căzut. Într-un singur an, 132, au fost cucerite mai mult de 50 de orașe fortificate.

Senatul roman a trimis contra răscolitorilor doi faimoși conducători militari: *Publius Marcellus* și *Lalio Arbaus*, în fruntea unei puternice armate. În trei bătălii ei au fost zdrobiți, vîndu-se superioritatea momentană a armatei răscolitorilor. Cu această ocazie, cuprins de entuziasm, *Bar Kohba* a pus să se bată monede care să consfințească independența Iudeii. Totuși bucuria era prematură: victoria încă nu era definitivă, puterea militară imperială era prea mare.

Conducătorii romani erau alarmați nu atât de înfrîngerea militară, cit de răul exemplu pe care iudeii l-ar fi putut da celorlalte provincii ale imperiului. Roma trebuia să rămîna invincibilă! *Lozina* era: „Dacă Roma spune ceva, e ca și făcut”, ceea ce i-a dorit o figură de stil. Încercarea de slăbire a puterii imperiale trebuia aspru pedepsită. În acest scop senatul a hotărît să numească în fruntea unei mari armate pe cel mai bun strateg roman: *Iulius Severus*, rechemat în grabă din îndepărtata Britanie, unde înăbușase alte revolte. Ajuns în Iudeea, îndelungata sa experiență militară l-a îndemnat să ducă un război de uzură. El a încercuit țara și a tăiat toate căile de aducere a hranei și de proviziilor vitale. Puternicele sale divizii de cavalerie atacau și distrugeau grupe mai mici de rebeli. Armata era îndemnată să se poarte cît mai crud, pentru a-i înfricoșa pe asediați. Aliații săi cei mai buni erau foamea și frica.

Din păcate, în timp ce revolta zeoților condusă de *Simon ben Giora* și de *Johanan ben Gișala* a avut croniciari în persoana lui *Josephus Flavius* și a altor istorici romani contemporani, perioada legendarului *Bar Kohba* n-a fost descrisă. Mai mult, chiar importante documente, cum ar fi discursul oratorului roman *Antonius Iulianus*, au fost pierdute. E posibil ca însăși romanii să fi distrus toate dovezile acestei ultime încercări de cucerire a independenței, pentru ca să dispară chiar și amintirea unor victorii care ar fi putut îndemna la noi revolte.

Istoricii, sprijiniți de arheologii și de mărturiile fragmentare ale contemporanilor, au fost însă în cele din urmă în stare să reconstituie faptele. Sînt dovezi că lupte grele au fost date pînă la înfrîngerea rebelilor. Fiecare oraș și fiecare punct strategic a fost apărut pînă la ultimul om. După 50 de bătălii sîngeroase, ultimii apărători ai libertății s-au regrupat în fortăreața *Betar*, unde s-a desfășurat finalul dramatic al luptei.

Armata imperială, compusă din 100 000 de oameni, a avut nevoie de un an și jumătate pentru a lua această ultimă și cea mai puternică fortăreață. După relatarea lui *Casius Dio*, romanii au distrus în acest război 35 de fortărețe și 985 de așezări, omorînd 586 000 de oameni. Se spune că senatul roman n-a vrut să permită organizarea unei procesiuni triumfale pentru împărat și pentru strategul *Iulius Severus*, ținînd cont de grelele pierderi suferite de armatele acestuia.

...Au trecut aproape două milenii de la aceste evenimente. În aceste zile ale lunii Iar, cînd numărătorele zilelor ce despărț sărbătorează eliberării din robia fizică — *Pesah* — de cea a eliberării din robia spirituală — *Șavuot* — se apropie de cifra de 33, ne reamintim de revolta lui *Bar Kohba* și de sîngeroasa ei înăbușare.

Sapte săptămîni de doliu sînt închinete evocării luptei înegale a trupelor lui *Bar Kohba* — *Fiul stelei*. Moartea tragică a luptătorilor săi pentru libertate nu a fost zadarnică: ea a arătat voința și curajul poporului, care nu a șovăit să-și dea viața pentru credința sa. *Lag Baomer*, cea mai modestă dintre sărbătorile noastre, ne evocă aceste întîmplări pline de dramatism și de forță credinței.

Generalul Stroop își amintește...

În cronică holocaustului, numele lui Jürgen Stroop este legat de unul din cele mai sângeroase evenimente: înăbușirea în sine a eroicilor răzcoale a ghetoului din Varșovia.

La terminarea războiului, Stroop a fost făcut prizonier de armata americană, judecat pentru asasinarea unor prizonieri de război și apoi extrădat Poloniei. Judecat la locul crimelor sale, a fost condamnat la moarte prin spânzurătoare.

În zilele ce au precedat execuția, printr-un concurs de împrejurări, au putut fi notate amintirile acestui asasin despre modul în care a fost lichidat ghetoul din Varșovia.

„Era 15 aprilie 1943, mă întorceam de la Lwow după o călătorie de serviciu în provincie. Odată ajuns, m-a căutat un ofițer de serviciu, trimis de generalul Katzmann și mi-a adus la cunoștință că am fost căutat de mai multe ori prin telefon de la Berlin și că urma să aștept în apartamentul meu un ordin al înaltului stat major. Mă așteptam deci la o comunicare în cod prin telex, sau chiar la un telefon din partea lui Himmler.

În cursul după-amiezii, așteptarea mi-a fost întreruptă de un telefon. Am tresărit. Înti s-a auzit vocea unui ofițer care mi-a verificat identitatea, apoi chiar vocea lui Heinrich Himmler. Mi-am dat seama că era vorba de ceva foarte important. Reichsführerul SS mi-a ordonat lăcoșie să mă prezint a doua zi la Cracovia, la comandantul superior, generalul de poliție Friedrich Kruger, pentru a primi indicații înaintea de plecarea mea la Varșovia. Am încercat să așez călătoria cu câteva zile, dar Himmler a rămas ferm: acțiunea era mult prea importantă.”

Himmler l-a trimis la Varșovia ca să supravegheze evacuarea evreilor din ghetou, deși acolo se afla și comandantul local al poliției, Sammern-Frankenberg. De ce mai era nevoie și de Stroop?

„Von Sammern era prea moale, un intelectual din Tirol, doctor în drept și în filozofie, nepotrivit unei asemenea acțiuni.

M-am prezentat deci la cartierul său general, unde tocmai avea loc o ședință. Se discutau ultimele pregătiri ale evacuării ghetoului, acțiune care urma să înceapă a doua zi de dimineață. Când m-a văzut, von Sammern a fost tulburat — și-a dat seama că eram o amenințare la adresa carierei sale.

După-amiaza, m-am dus să vizitez regiunea în care oamenii lui von Sammern se pregăteau de luptă. Am privit cu atenție clădirile de la limita ghetoului și am verificat vigilența paznicilor. Erau în majoritatea lor tineri, în schimb erau ascultători, perseverenți și duri față de inamic. Când am părăsit ghetoul, am auzit o împușcătură, undeva în apropiere. Era un tânăr soldat, care începuse să tragă cu pușca. „Ne plictisim, domnule locotenent. Când începem să tragem în animalele din menajerie?”

O acțiune ratată

„La 19 aprilie, dimineața la ora 6, von Sammern a declanșat atacul. Locuitorii ghetoului erau însă pregătiți, căci de la ora patru străzile din jur răsunau de zgomotul camioanelor cu trupe și al tancurilor. Eram ținut la curent prin telefon de desfășurarea evenimentelor. La ora șase erau în ghetou prea puține trupe: doar 150 de soldați și 16 ofițeri. Primele cinci minute au fost calme — trupele noastre au intrat pe străzile ghetoului și von Sammern credea că totul va fi un fel de promenadă de primăvară, când a început un foc metodic de baraj. Soldații au intrat în panică. Ofițerii își îndemneau trupele să înainteze, în loc să se retragă. În fața rezistenței din ce în ce mai puternică, von Sammern a adus pe străzile înguste ale ghetoului un car de asalt al SS-ului și două care blindate. Asediații au tras asupra lor și folosindu-se de sticle explozive le-au incendiat. În luptele care au avut loc în ora următoare, trupele SS au fost oprite. Efectul era demoralizant. Carul de asalt fusese incendiat de două ori și nu mai putea fi folosit. La fel se întâmplase cu una din blindate. Doisprezece SS-și fusese răniți.

La cartierul meu general, telefoanele au prins să sune. Am sunat de trei ori de vorbă cu Kruger și cu Himmler. Erau vrofoși; mi-au ordonat să-l destituiesc pe comandantul poliției și al SS-ului și să preiau eu conducerea acțiunii.

Nu a mai fost nevoie să comand retragerea trupelor, căci soldații fugiseră din ghetou. Kruger urla și injura la telefon: „E o rușine, o înfrângere politică și militară, o pată pe onoarea trupelor SS, iar acest doctor în filozofie, acest intelectual tirolez, acest imbecil trebuie imediat arestat și judecat. Aruncați în luptă contra ghetoului toate forțele SS. Țineți în stare de luptă toți oamenii Wehrmachtului, toți naștiții din serviciile auxiliare...”

Himmler era mai stăpînit, deși cuprins și el de furie. A interzis să fie arestat von Sam-

mem, căci aceasta ar fi provocat friștuni cu naștiții austrieci.

Am preluat comanda trupelor și le-am pus în ordine. Soldaților li s-a distribuit alcool. Am adus toate rezervele de care dispuneam, inclusiv un car de asalt și o mașină blindată. La ora opt, efectul trupelor fusese dublat.

Al doilea atac

Am pornit din nou la atac. Din nou, în primele minute nu am întâmpinat nici-o rezistență. Deodată, din câteva case au început focuri de carabină și de pistol, iar asupra carului erau aruncate grenade. Am oprit ofensiva și am început un atac de artilerie. În scurt timp am distrus casele din care se trăgea. Folosindu-ne și de mitraliere, am reușit să facem ca răsculații să părăsească locurile întărite și acoperișurile pe care rezistau. Grupe speciale de luptă au fost îndreptate asupra bunkerelor și imobilelor care continuau rezistența.

Trupele noastre au folosit printre altele artileria, aruncătoare de flăcări și grenade. În cele din urmă am reușit să cucerim centrele de rezistență, dar n-am putut captura nici un luptător. Am găsit în schimb 400 de civili, pe care i-am trimis în alte lagăre. Cei alți fugiseră prin canale și prin labirintele subterane. Am ordonat inundarea lor, pentru a distruge această cale de retragere a inamicului. Se pare însă că apa n-a dat prea mari rezultate.

Prima zi de luptă fusese extrem de dură pentru noi. Fusesem obligați să acționăm prudent, dar în același timp curajoși și decisi. Nu doream în acea zi o victorie definitivă, ci doar să ridic moralul trupelor. De fapt, reușiserăm să cucerim teren, iar pierderile noastre nu fuseseră prea mari.

La ora opt seara am ordonat retragerea trupelor și am părăsit ghetoul, avînd grijă să întăresc paza. La cartierul meu general mă aștepta o masă copioasă, apoi am fost felicitat personal de Kruger și Himmler.

Rezistența continuă

A doua zi de luptă am început-o neliniștit. Oare cum aveau să se desfășoare lucrurile mai departe? În timp ce mă bărbieram, luam în considerare diferite posibilități. Eram foarte agitat și înainte de a coborî din apartament m-am închinat, așa cum fusesem învățat în anii copilăriei. Am respirat adînc aerul primăvărat și am plecat din nou spre ghetou. Am împărțit oamenii în grupe de câte 36, fiecare condusă de cîte un ofițer. Am ordonat comandantului de poliție Sternhagel să intre cu precauție pe teritoriul cucerit în ziua precedentă și să scoatească toată regiunea, ca să nu putem fi atacați pe la spate. Eram convins că în această a doua zi vom

Generalul urmărește la fața locului acțiunea de nimicire a ghetoului

reuși evacua aproape în întregime ghetoului, a treia zi fiind rezervată „finisărilor”.

Planul meu fusese prea optimist. Ne-am lovit imediat de centre de rezistență și de cazemate camuflate. În plus, în zonele de est și de nord ale ghetoului am fost prinși cu un foc intens. Am aruncat în luptă, sub protecția unui car de asalt, două detașamente. Carul a fost luat însă sub tirul luptătorilor evrei; un proiectil i-a distrus o șenilă. După repararea șenilei, am continuat lupta. Cu prețul a doi răniți, am reușit să cucerim câteva puncte întărite.

În lupta contra bunkerelor ocupate de insușenți, un rol important l-au jucat aruncătoarele de flăcări și artileria. Confruntarea era crîncenă și, din păcate, eram înuși la distanță de tirul precis al dușmanilor. Am aruncat în luptă și trupe de geniu și câteva baterii de artilerie antiaeriană...

În rapoartele mele despre aceste lupte, nu semnalasem la rubrica „forțe de care dispunem” decât doar un singur obuzier. În realitate, prin relațiile mele, puteam să procur mai multe, după necesități. Doream să zdrobesc acest cuib de rezistență, așa că am adus trei obuziere. La sugestia dr-ului Hahn nu am raportat toate forțele aruncate în luptă, căci ar fi fost contraindicat din punct de vedere politic.

În labirintul de case în care acționam în acel moment, se aflau circa 10.000 de evrei; totuși statisticile noastre nu dădeau decât cifra de 4.000. Cum se explica această discrepanță? Și cum de erau atât de bine pregătiți de luptă? Înzăd și corupînd oamenii noștri de pază, evreii reușiseră să pună la punct o rețea de cazemate, puncte întărite, pivnițe locuibile, culoare și treceri subterane, într-un cuvînt, o adevărată linie de front. Din atelierele de reparații în care lucrau reușiseră să sustragă diferite aparate, materiale chimice, chiar arme... Se pusese la punct o adevărată industrie de armament ce producea printre altele grenade de mîin, sticle incendiare, mine, aruncătoare de mine și de grenade. Reușiseră

chiar să repare câteva tunuri avariate care s'eră abandonate de noi. Fără îndoială că, mijloace numai de ei știute, reușiseră să trîndă în magazile militare de fierărie. În plus, produceau cu mijloace proprii carabine, pistoale și bombe...

Situația devenise foarte complicată. Pe căderea nopții n-am reușit să cucerim puncte întărite care mai rezistau. Seara mi-am trimis trupele din luptă.

Nici această zi nu fusese încununată cu succes. Nu reușiserăm să arstăm decât 300 evrei; cei tineri și cei valizi au fost trimiși să lucreze în alte lagăre.

Am cucerit fiecare casă cu lupte grele

Miercuri dimineața am atacat iarăși un tîerul ghetoului. După asalturi repetate, reușit în fine să curățăm de evrei o parte din regiune. Fuseseră nu mai puțin de 70 bunker. Lupta se desfășurase cu încredință. Agili ca niște feline, luptătorii treceau de la o ascunzătoare în alta. Trebuie să recunosc că aveau metode excelente de semnalizare și se repliau perfect în culoarele subterane.

La sfîrșitul zilei, 5.000 de evrei erau țuși. Din păcate, era doar jumătate din cifra celor ce ne opuseseră rezistență. Bunkerii mai erau întregi. Știam desigur că numeroși luptători mai erau în viață, ascunși în pivnițe, dar nu cunoșteam căile de acces. Trebuia deci să controlăm permanent terenul și de fiecare dată ne ciocniam de un obstacol de rezistență.

În ziua următoare situația era aceeași. Am ordonat SS-șilor să fie prudenți, interzîndu-le riscurile inutile. Pierderile noastre au devenit astfel mai mici. Trei elemente noi nu erau în aceste zile.

Întîi: în casele pacificate și distruse au reapărut luptătorii din rezistență ce trăgeau în noi. Dați. Le-am administrat o bună corecție

Memento

Papucii cu talpa de lemn

Povestirea amintirilor înseamnă înainte de toate evocarea — complexă —, uneori tulburătoare, a unei experiențe umane unice, căci fiecare dintre acțiunile omului este în felul ei irepetabilă, chiar și atunci cînd ea se încadrează într-un fenomen general, valabil pentru mulți. Amintirile ca și emoțiile nu se pot programa. Ele sînt suverane și ne surprind prezentîndu-se cînd și unde vor. Iar eu și azi mă minunez ca un debutant în ale vieții cînd îmi bate la ușa cite o amintire neașteptată, pe care o credeam pierdută, îngropată de multă vreme. Și trebuie să mărturisesc că nu mă regăsesc ușor în această realitate retrăită uneori cu o ținătoare fidelitate.

„Toate acestea le spun după o asemenea retrăire. Iată ce mi s-a întimplat. De ani de zile mă reîntorc la Tîrgu Mureș cînd mă simt slăbit sau bolnav. Gestul nu are vreo justificare obiectivă — este un

impuls izvorit poate din dorința de a fi aci în ceasurile îndoielii, aci la Tîrgu Mureș unde mi-am trăit anii copilăriei împreună cu părinții mei.

„Îmi place mirosul primăverii pe malurile Mureșului, străzile atît de cunoscute și — de ce să nu recunosc? — amintirile despre copilul ce zburda între zidurile acestui oraș primitiv.

Și acum e primitiv. Și spitalul unde sînt internat e primitiv. Stau la etajul al treilea și ca în orice spital sînt legat de pat dar — în gînd — pot să mă aventurez în afara zidurilor acestei vechi clădiri. E adevărat, mai mult înapoi decît înainte.

Diminețile sînt încă reci. Mai ales în primele ceasuri, pe coridorul lung, luminat de zorile cenușii ale zilei care se naște. String pe mine halatul și pornesc spre capăt. E liniște. Și în mine și pe coridor. Dar — vai! Papucii mei cu talpa din lemn se abat în mod grosolan

de la regulamentul interior al clinicii — „clap”, „clap” — și zgomotul lor mă jenează. Încerc să merg pe mai multă grijă. Dar clap-clap pe cimentul rece al coridorului. Mă opresc. Nu mai fac nici un pas. Ce liniște superbă! Totuși n-am încercat: sau înapoi în salonul 14 sau... Parcă e mai aproape fereastra. Mă tocmesc cu mine însumi. Da, e clar, încă patru pași, deci patru „clap-uri” și voi fi în fața geamului. Degeaba. Nu mă pot gîndi la altceva, sunetul simplu al banalilor mei papucii mă obsedează. Aud, clar ecoul lor venit de departe — din negura anilor patruzeci și patru. Atunci am purtat pentru prima dată astfel de papucii cu talpa de lemn, produs „erzeugt” în Reich-ul german.

E liniște. Dacă ar veni cineva — ar dispere ecoul, s-ar retrage amintirea. Dar nu vine nimeni. E prea devreme. Și e prea tîrziu pentru mine...

Privesc prin geam. De aci, de sus, vezi departe. La dreapta, dealurile line ale orașului par mai scunde ca în copilărie. Mai la stînga un cartier nou, cu o fabrică veche. Blocurile noi acoperă fabrica, pe care de fapt nu o pot vedea de

ȘTIRI

דבר

DESCOPERIRILE ARHEOLOGICE DE LA TAMARA

Profesorul Mordehai Gichon, de la catedra de arheologie romanică a Universității din Tel Aviv a ținut în Anglia un ciclu de conferințe despre descoperirile arheologice de la Tamara (Neghev). Obiectele provin din secolul al III-lea, când romanii au construit o serie de castella în pustiu Negheului și din secolul al IV-lea, când au apărut în aceste locuri așezări ale soldaților-fermieri.

SĂPTĂMINA GĂRȚII

Sub auspiciile secției britanice a Congresului Mondial Evreiesc, s-a deschis la Londra *Săptămîna cărții evreiești*. În cadrul manifestărilor organizate, au ținut conferințe rabinul Edward Jackson, de la Kanton Synagogue și dr. Elisabeth Eppler, cercetătoare la „Institutul of Jewish Affairs“.

ANIVERSAREA ELIBERĂRII LAGĂRULUI BELSEN

În primăvara anului 1975 se vor împlini 30 de ani de la eliberarea lagărului de la Belsen. După cum anunță Joseph Ronsaft, președintele Federației mondiale a asociațiilor Bergen-Belsen, aniversarea va fi marcată printr-un pelerinaj la locul fostului lagăr, precum și printr-o serie de alte manifestări. Totodată va fi organizată o sesiune științifică în cadrul căreia istoricii și cercetătorii vor prezenta referate asupra cauzelor și consecințelor holocaustului. Conferința va fi patronată de Federația internațională a asociațiilor Bergen-Belsen și de Institutul iudaismului contemporan de pe lângă Universitatea ebraică.

PUBLICAȚII NOI

Ultimul număr al revistei Congresului mondial evreiesc „World Jewry“ cuprinde articole de Nahum Goldman, dr. Malachi Martin, dr. S. Levenberg, David Tack, precum și o interesantă recenzie.

UN NAZIST ÎN LIBERTATE

Revista americană „Readers Digest“ informează că Andrija Arturović, unul din conducătorii

regimului marionetă din Croația ocupată în timpul războiului de naști, a venit în Statele Unite în iulie 1948, reușind să se susțină justiției. După părerea unor specialiști în istoria crimelor din timpul celui de al doilea război mondial, Arturović este răspunzător de exterminarea a sute de mii de persoane.

CONSILIU PENTRU ISTORIA EVREIASCĂ

La Frankfurt pe Main a luat ființă un consiliu care are ca scop promovarea cercetării istorice evreilor. Primul obiectiv este redactarea unei istorii a evreilor din Frankfurt. La adunarea de constituire au luat parte reprezentanți ai municipalității Frankfurt, ai Fundației universitare Georg și Franziska Speyer, a Federației comunităților evreiești din landul Hessen.

ORORI

În orașul Köln s-a deschis o expoziție care ilustrează ororile nazismului pe baza documentelor istorice ale arhivei orașului. O secție dedicată prigoanei evreilor arată că din cei 11 000 de evreicițeni ai acestui oraș ce au fost deportați în lagărele de exterminare, au supraviețuit doar 50. Istoricul dr. Hugo Stehkämper, unul dintre organizatorii expoziției, a arătat în cuvîntul de deschidere că aceasta este adresată în special tinerei generații, care trebuie să cunoască trecutul nefast.

TĂCEREA PAPEI PIUS AL XII-LEA

Nepoata papei Pius al XII-lea a intentat proces de defăimare producătorilor filmului „La Rappresaglia“ care scoate în evidență tăcerea papei față de uciderea a 300 de ostateci la Roma. Măcelul a avut loc la 24 martie 1944. După prezentarea filmului, postul de radio italian a transmis un interviu cu unul din eroii principali ai dramei,

Cei drepți nu sînt uitați...

De curînd, la sinagoga din Annecy (Franța) a fost celebrată o ceremonie solemnă de recunoștință. În cadrul acestei ceremonii, doamna Jeannette Brouse-Maurier a primit Medalia celor Drepti, ca semn de recunoștință pentru faptele de omenie cu care a ușurat soarta crudă a victimelor războiului și a prigoanei naziste.

În timpul ocupației, d-na Brouse-Maurier a lucrat în cadrul serviciului pentru refugiați al Prefecturii de Savoia. Situația grea morală și fizică a evreilor prizonieri de ocupații fasciști a revoltat-o. Spontan, atrînd în această acțiune și pe părinții ei, ea n-a preocupat nici un efort și nici un sacrificiu pentru a-i ajuta pe cei persecutați. Ea procura acte false, găzduia în propria casă pe cei urmăriți, obținea cartele de alimente și li prevenea pe cei care urmau să fie arestați.

Printre cei salvați de ea face parte și familia Marelui rabin Schilli; de altfel, la ceremonie a participat și una din fiicele rabinului. D-na Brouse-Maurier a oferit în timpul războiului găzduire de mai multe ori familiei rabinului Schilli, urmărită de Gestapo.

Ceremonia a început cu cuvîntul președintelui comunității din Annecy, care și-a exprimat sentimentele de recunoștință datorate d-nei Brouse-Maurier. A urmat la tribună Marele rabin Kling, care a evocat suferințele și martiriul poporului evreu în timpul războiului.

A fost explicat simbolul Medaliei celor Drepti. D-na Brouse-Maurier și-a exprimat la rîndul ei grațitudinea, și, cu multă simplitate, și-a prezentat acțiunile din timpul barbariei ca fiind dictate de sentimentul de fraternitate umană.

Comunitatea evreiască, reprezentată de membrii ei de toate vârstele, a umplut sinagoga, salutînd arit pe invitații de vază prezenți, cit și pe cea a cărei activitate a fost cinstită.

Atribuirea Medaliei celor Drepti d-nei Jeannette Brouse-Maurier a fost o ocazie de aducere aminte și de emoționant omagiu față de devotamentul atîtor francezi, de toate profesiile, care în timpul războiului, riscîndu-și viața, au reușit să salveze pe cei persecutați de fasciști.

obersturmführerul SS Herbert Kapler, fostul șef al poliției din Roma, care își ispășește pedeapsa la închisoarea din Gaeta, lângă Roma. Acesta a afirmat că a avut zilnic contacte cu preotul Pancrazius Pfeiffer, omul de legătură al Vaticanului, prin care Sfîntul Scaun era informat asupra tuturor evenimentelor mai importante.

IN MEMORIAM

La Tel Aviv a încetat din viață, în vîrstă de 82 de ani, scriitorul și ziaristul Moșe Gross-Zimmerman, președinte de onoare al Uniunii scriitorilor de limbă idîș din Israel. El a publicat în idîș și ebraică numeroase cărți, studii și articole. A activat în Radiodifuziunea israeliană și la Federația internațională a ziariștilor evrei.

ÎNCĂ O MĂRTURIE

În editura Weidenfeld & Nicolson din Londra a apărut cartea „Nu vreau să-mi amintesc“ de Heda Margolius. Autoarea este o supraviețuitoare a ghetoului din Lodz și a lagărului morții de la Auschwitz.

PROBABILITATE ȘI HALAHA

Rabinul dr. Nahum Rabino-vitch, directorul lui „Jews College“ și totodată un matematician eminent, a ținut o prelegere despre „Probabilitate și halaha (legislația religioasă mozaică)“. Conferința a avut loc sub auspiciile Asociației oamenilor de știință și a lui Jewish College și face parte dintr-un ciclu de conferințe cu tema „Tora în viața contemporană“.

PREMIU LITERAR

Premiul anual instituit de Fundația Jitlovsky pentru cultura idîș a fost acordat pe anul 1973 scriitorului David Opatoșu pentru un volum de schițe. Laureatul este fiul scriitorului Iosif Opatoșu, marele romancier idîș,

și a tradus în limba engleză o parte din scrierile tatălui său.

CENTENARUL STEPHEN WISE

S-au împlinit o sută de ani de la nașterea rabinului dr. Stephen Wise, una din personalitățile proeminente ale epocii noastre, cel dintîi președinte al Congresului Mondial Evreiesc. În numeroase comunități, evenimentul este marcat prin conferințe și studii consacrate omului și epocii.

La Buenos Aires, în editura „Biblioteca Popular Judia“ a apărut o biografie a dr-ului Wise.

ANIVERSARE

Ziarul „Rosarier Lebn“, care apare în orașul Rosario (Argentina) a aniversat 50 de ani de la apariție. Scris în limbile idîș și ladino, ziarul reflectă viața și preocupările comunității evreiești din acest mare oraș.

VIZITĂ

Președintele Federației sefarde latino-americane, dr. Ruben Beraja, a vizitat de curînd comunitățile din orașele Santiago de Chile, Lima, Sao Paulo și Rio de Janeiro.

DIN TIMPUL OCUPAȚIEI

În editura J-C. Lattes a apărut recent cartea lui Joseph Joffo „Un sac cu bile“. Romanul povestește aventurile a doi copii evrei care încearcă să ajungă de la Paris în zona neocupată de fasciști. Urmăriți de Gestapo, ei traversează o mare parte a Franței și reușesc să scape.

SĂPTĂMINA FRATERNITĂȚII

Și în acest an s-a desfășurat în R. F. Germania Săptămîna fraternității, manifestare tradițională menită a contribui la mai buna cunoaștere și apropiere între creștini și evrei. În marile orașe au fost organizate conferințe, simpozioane, au apărut articole în ziare și reviste etc.

CONGRESUL PENN-CLUB

Congresul anual al Penn-Clubului, asociația internațională a scriitorilor și poezilor, se va ține în luna noiembrie la Ierusalim.

PROCESUL UNOR CRIMINALI DE RĂZBOI

Doi dintre criminalii nazii care în anul 1943 au luat parte la lichidarea ghetoului din Varșovia sînt judecați acum de tribunalul din Hamburg. Este vorba de fostul ofițer S.S. Georg Micholsen, de 67 de ani, și de Otto Hantk, de 65 de ani. Ei sînt acuzați de asasinarea a mii de oameni, precum și de deportarea a 300 000 de evrei în lagărul morții de la Treblinka.

UN DAR PREȚIOS

Cunoscutul jurist Hans Morgentau și-a donat biblioteca Universității din Haifa.

DOSTOEVSKI ÎN LIMBA EBRAICĂ

În Israel a apărut în traducere un volum din scrierile lui F. M. Dostoevski. Într-un amplu studiu introductiv, autorul versiunii în limba ebraică, M. Z. Wolfoski, subliniază caracterul istoric al creației clasicului rus.

SEMINAR EBRAIC

În localitatea Ostaavik din Olanda s-a desfășurat seminarul limbii ebraice, pentru profesori și specialiști din Europa. Participanții au venit din Franța, Olanda, Belgia, R. F. Germania și Elveția.

Prelegerile au avut ca tematică limba și literatura ebraică, istorie etc. În cadrul seminarului a fost organizată o expoziție a cărții ebraice, religioase și laice.

MONOGRAFIE SENECA

Editura „Mosad Bialik“ a tipărit o monografie consacrată filozofului roman Seneca. Autorul, Nathan Spiegel, înfățișează personalitatea marelui gînditor, care, precum se știe a fost preceptorul împăratului Nero.

ALEGERE

Dl. Jacques Torczyner a fost ales președintele secției americane a Congresului Mondial Evreiesc. Domnia sa este o figură proeminentă a marii comunități evreiești de peste ocean.

Rabi Israel Miller a fost ales președintele clubului președinților marilor organizații evreiești din S.U.A.

CONCURS BIBLIC

Și în acest an se desfășoară Concursul internațional biblic, cu participarea celor ce studiază scrierile sfinte. Finala a avut loc la 25 aprilie la Ierusalim.

יידישע קלעזמער אין מאָלדאַווע

מע קען זיך נישט באקלאַנג און פובליציסטן און היסטאָריקער האבן זיך נישט אינטערעסירט מיטן לעבן פון אמאליקע יידישע קלעזמער אין רומעניע; אבער אייניקע פון זייערע ארבעטן זענען עממאוריראלישע ווי, א שטייגע, דער בארימטער ראָמאַן פון ק. סטערע מיטן קלעזמער לעבן. אין דעם שווערן לעבן פון אמאליקע יידישע קלעזמער געשפילט א גרויסע ראָלע אויף תּוֹנוּת, בריּתוּן, תּנאים און אנדערע משפּחה ימים־טובים, אויף פּורים און בכלל פּלעטע דער קלעזמער משמח זיין דעם עולם, דערוועקן ביטחון און צוטרוי צום מאָרגנדיקן טאָג. ס'איז כמעט נישטאָ קיין יידישע קהילה אין דער מאָלדאַווע און אייגענע קלעזמער.

דער פראנצויזישער פּרינץ דע ליין פארציכנט בעת זיין נסיעה איבער מאָלדאַווע, 1788, אז אלע יידן זענען דאָ קלעזמער, סוחרים אָדער מעקלערס, און מע פארקוקט די גומא בלייבט דער איינדרוק אז יידישע קלעזמער לאָזן פון זיך דערן אין מאָלדאַווע.

די ערסטע יידישע וועגן און היגן יידישן קלעזמער אין צו אונדו דערגאנגען פון יאר 1744. דער לאנד־מירשט באפרייט פון שטייערן „שלמה, דעם יידישן הימבלער פון יאס“, שפעטער, אין יאר 1816, האבן אין א הגארטאג געשפילט אין א פריזישן הויף צוויי קאפעליעס יידישע קלעזמערס, ווי אויך דייטשע און ציגיינערישע קלעזמער. לויט אן אנדערער ידיעה אין יאס געווען א יידישער קלעזמער־צעך נאך אין יאר 1819. וויילןדיקס אינאיינאמיט געווארן אין די יארן 1810 און 1854. דער צעד האָט געהאָט אן אייגענע שילד אויף דער גאס פאנטעלימאָן. א יאסער גאס ווערט ביז הַעַט גאַנגערופן „קלעזמער געסל“.

ס'איז כּדאי צו דערמאנען אז דער באקאנטער רומענישער ראמאניסט און מוזיקאלאָג פון צווייטן וועלט קריג יאָר 120 יאָר נאָפּלי פּילמאַן האלט אן די ריק האָט אריינגעפירט דעם צאמבאל אין די היגע קאפעליעס, צוויי סקאטלענדישע מיסינאָרן, וועלכע האָבן באריינט מאָלדעווא ארום 1838, באשרייבן א יידישע חתונה, וואו מע שפילט אויף פידל, ווייזלע, קאַבוצ (א מין פּרימיטיווע מאנדאלינע) און אויף א מין הארפע, וואָס איז אייגענטלעך דער צאמבאל.

די צאל יידישע קלעזמער וואָס ווערט דער־מאנט אין דער פּאָלקע־ווינג פון 1845 איז נישט קיין קליינע, אין באַטשאַן, למשל, זענען פאַר־שריבן: 4 פּידלער, 4 קלאַרינעטן, 4 באַסן, 4 צעמבאלערס און 3 כּדנאים, דאָס באַטייט 4 דאָ זענען געווען 4 יידישע קאפעליעס. זייער סטאראַסטע איז געווען ישעיה בן ברוך, אין סטאטישען זענען געווען 8 קלעזמער, ס'רוב פּידלער, כמעט אין יעדן שטעטל זענען פאַר־שריבן יידישע פּידלער אָדער צאמבאלערס.

אין די שטעט וואו ס'איז נישטאָ קיין אייגענע נערי יידישער קלעזמער־צעך אָדער די יידישע קלעזמער זייער הודש־געלד דעם רומענישן צער, וואָס האָט געהאט איבער דעם 11טן ווייסן מיר וועגן פאקשאן אין יאר 1844.

די קלעזמער האבן געהאט א שווער לעבן, האָט מען נישט געהאט קיין פרנסה אינדערהיים, האָט מען זיך געמוסט לאָזן אין וועג אריין, אין יאסער קהילה־ארכיוו האָט זיך אויפגעהיט א „וועגעטעל“ פון 1844 פאר יוסף ברך זאב וואלף קלעזמער, וועלכער פארט ארום אין א געדיגן גענעם וואָגן איבער מאָלדעווע, במשך 3 חדשים צוליב זיין פרנסה, א שווערער און שווערער טרונע אויף אייגענע הוצאות פון אן 38 יערי־קן קליינזיקסן קלעזמער, וואָס טראַגט ייִדי־שע הלבושה.

פאראן אויך א זעלטענער פאל פון א יידישן צאמבאלער, וואָס האָט אָנגעזאמלט אביסל געלט אין איז געווארן א סוחר. אן אקס פונעם יאסער קהילה־ארכיוו דערמאנט דעם 11טן יולי 1854 דעם הענדלער זעליג צאמבאלער.

די יידישע קלעזמער האבן געשפילט אן אַנ־געזעענע ראַלע אין דעם אויפהייט און פאַר־שפּירטן יידישן און רומענישן פּאָלקלאָר. אָפּט פלעגן זיך מאַכן קלעזמער־ישע קאפעליעס פון ייִדי־רומענער און ציגיינער אייניגעס. זיי פלעגן שפּילן איבעראַל, די טראַדיציע לעבט נאָך ביזן הייַנט. אין יאסער קהילה־ארכיוו האָט זיך אויס־געהיט א קוויטונג וואָס „מאריא די פּרוי פון געצרג פאון“ האָט געגעבן „לאהע, מענדלס פּרוי“ פון וועלכער זי האָט באקומען א סכום פון 10 רענדלעך דײַט 370 לייט, וואָס געאַרבעט פאון האָט געפּיקט אייניגעס מיט געענדלעך פּעקאַט סטאטיסטיקאַל וואו זיי האָבן אייניגעס געשפּילט אין א קאפעליע. אַלס ערדט שרײַבט זיך אונטער אויף דער קוויטונג דער סטאטיסטיק פונעם ייִדי־שן קלעזמער־צעך, דעם 9טן מאַרץ 1856.

פונעם זעלביקן מקור סטאטמ א שותפות־אַפ־מאך צווישן דוד פּידלער, אליהו טרומיטער און

אין דער יידישער וועלט

400 יאָר העברעאישע דרוק

די ערשטע העברעאישע דרוק פון ישראל איז געגרינדעט געוואָרן צווישן מיט 400 יאָר, אין צפת. זינט דעמאָלט און ביז הייַנט צו טאָג זענען פון אונטער דער פרעס אפּירגע־גאַנגען א רייקע צאל ספרים, זשורנאלן, צייטונגען און פארשידענע עלעגנטישע־לעכע ארבעטן. א פראוואו און רעקאָנסטרוירט די געשיכטע פון די יאָרהונדערטער פּרונסבאָר־רער סעטיקייט שטעלט מיט זיך פאַר דער אלבאָם פון יוסף אַליצקי, וואָס איז דערשייִנט אין ירושלים.

די ביאָגראַפיע פון מייַערבער

דער טרייבער און מוזיקריטיקער בערנאס וועטלינג פון האמבורג ארבעט איבער א ביאָגראַפיע פונעם קאמפאָזיטאָר דזשאַקאָמאָ מייַערבער. דאָס בוך ווערט געשריבן אויפן סמך פון מייַערבערס קאַרעספּאָנדענץ, וואָס איז נישט לאנג דערשינען אין א באַנד, אונטער דער אויפזיכט פון היינץ בעכטער, און פון אייניקע אַינטערעסאַנטע מאטעריאַלן וואָס זענען אונטערטעט געוואָרן אין פארווערן ביבליאָטעקן.

געשטאַרבן דער פּאָלקלאָריסט לעווינסקי

איז תל־אביב איז געשטאַרבן אין עלטער פון 83 יאָר דער פּראָפּעטאָר דײַר יוסטוב לעווינסקי, איינער פון די פאַרשער טון ייִדי־שן פּאָלקלאָר.

יידישער וועגווייזער פאר 1974

איז פאראגט דזשוואיש כראָניקל פּובלי־קיישן פון לאַנדאָן איז דערשינען א ייִדי־שער טוריסטישער וועגווייזער פאַר יאָר 1974, ארויסגעגעבן פון סידני ליכטמאַן. דער וועג־ווייזער פארמאָגט די נייַעסטע דאַטן און איז איינגעטיילט אויף לענדער, אָנזוווינדיק די יידישע אָרגאַניזאַציעס, אינסטיטוציעס טוריסטישע אָפּטיקטיוון, האָטעלן און רעסטאָראַנען.

צום אָנדעק

אין עלטער פון 72 יאָר איז געשטאַרבן וויל־העלס קיעל, דער אדמיניסטראטיווער סע־קרעטאַר פון דער יידישער קהילה פון ווין. נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה איז ער געווען דער וואָס האָט ווידעראויפגעשטעלט די יידישע קהילה פון ווין און האָט געדינ־ט דעם די חזש־שריפט „די יידישע געמינדע“.

א נייער מוזיי

ישיבה־אוינווערסיטי פון ניו־יאָרק האָט אַת־נאַגוריס א נייעס מוזיי געווידמעט דער יידישער געשיכטע און תּשמיש־קדושה. דער מוזיי אַנשאַלט א שפענדליקע קאלעקציע פון נעם אוינעווערסיטעט, וואָס באַשטייט פון העברעאישע כתב־יו, קידוש־בעכערס און אנדערע אָפּיעקטן, צווישן וועלכע אויך א ספר תורה, וואָס האָט געזאַמלט געהערן צום בעל־שם־טוב.

א העברעאישער צענטער אין אָקספּאָרד

אין אָקספּאָרד איז אינגאָוריס געוואָרן א העברעאישער פאַרש־צענטער. די אינגאָוריד־העברעאישע איז געהאַלטן געוואָרן פון פּראָפּע־סאָר דוד דויבע, וועגן „משלים ביי פאר־צייטיקע העברעער“.

א נייע אויפלאגע פון תנך

דער תּנײַאָפּטייל ביי דער תל־אביבער אוני־ווערסיטעט וועט ארויסגעבן א נייע קאַט־לעקע אַויטגאַבע פון תּנײַ. צוליב דעם צוועק זענען באַנוצט געוואָרן פּאַסטאָראַפּיעס, נאָך דעם תּנײַ־תּכּהיִד פונעם יאָר 1009.

די געשיכטע פונעם חורבן

דער אינסטיטוט פאר יידישע פּאָבליעמען פון לאַנדאָן גיט זיך אַיבס אָפּ מיטן פאַרשן די אָפּצייַעלע דאָקומענטן, וואָס זענען נישט לאנג פאַרעפנטלעכט געוואָרן, פון דער צוויי־טער וועלט־מלחמה. מ'האַלט אן אָט די פאַרשונג וועט אויפּלערן די האַלטונג פון די ענגלישע רעגירער לנגי דעם נאַציסטישן אויסטראַונגס־פּראָגראַם און אויך וועגן די פראוואו צו ראטעווען די איראָשעאישע ייִדן.

איתן אריה

(סוף מעמוד 12)

לוח ברכו בברכה המשולשת בהורה כו' נתתי טעם לשבח ומצאתיו בסידור המקובל מ' והר' היר' כו' והוא ע"ד משי" המדלי פ"ק דברכות גבי אפי' עטרות, ופרש"י שאין כל התגום וצוריד לקרות העברי ג"פ וה"ה ברכת כהנים און בה התגום כמבאר במסוקים וצוריד לקרותן ג"פ במקרא וזהו המשולשת בהורה כו' ע"ש במתרגם כ"ה"א ריש מס' שבת מביא ג"כ דברי ר' עזרי' סינ' הדברים הכי נמי מתבאר במדמר הכתובה ע"י משה ולא ע"י המתרגם עכ"ל הרי מפורש יוצא התיבת ב' תורה קאי על הכתובה, והנה משי"כ שאין תרגום לבר"כ כ"כ תרי' לברכות ה' ולכאורה ק' דהלא לפנינו יש תרגום על ב"כ, אבל הכונה לפי מא"ל במגילה כ"ה: דבר"כ נקראין ולא מיתרגמין משום דכתיב יש וע"ש פרש"י מלאכארה נ' יש מהגה' הנה"ש בברכות שם לתרי' אבל יש בזה מקום עיון

בהר"ף ובשנת ריב"ב שם ובכמה מפרשים ובירושלמי שם מפרש"י הירושלמי כ"יש שגור" סין לא נקראין ולא מיתרגמין ומחוררת לפעני"ד תרגם דנ"ק ראון והתווי"ט שם האריך קצת בזה בדברים נכונים עשי"ה וע"ש בשלה"ג בה"א ריש מס' שבת והובא גם כההש"ק לסי' רפ"ה דאע"פ דבמצא לפנינו תרגום על ב"כ אפשר שהתרי' גום הוה אינו מקובל מסיני ע"י יקרא המקרא ג"פ בבר"כ וגם או"ל זה התרגום לא הוי מגולה בימי התרי' לכן יקרא גם התרי' גום של הבר"כ ע"כ. אך למפשי"ל ג' כונת תתרי' דקאי על מא"ל במגילה כ"ה. ואחז"ז ראיתי ב' תוס' ר"י החסיד לברכות ה' שמ' פרש בהדיא דאנן מתמירין מפרש"י ולומר במקום שאין תרגום ג"פ המקרא ותרגום של ב"כ מפור' רש כמ' שאין מתרגמין משום ישא כו' ע"ש וגי' דהשלה"ג ס"ל דלא מתרגמין לא קאי על ת' אונקלוס רק כהמפרשים שהמתורגמן לא הוי מפרש"י הפ' מלוקט ומסודר ע"י התנן בה"ה"ג דר' זאב גוטליב שליט"א האבד"ק גלוגי (סקוטלנד).

צייטשריפט

פונעם רומענישן רעליגיעזן יידנטום

★ דערשיינט צוויי מאל אין חודש 1.5.1974 בוקרעשט *

לכבוד יום-העצמאות

לכבוד דעם נאַציאָנאַלן יום־טוב פון מדינת ישראל, יום־העצמאות, איז ערב שבת דעם 26טן אפריל ד"ר ב"י קבלת־שבת אָפּעראַטאָן געוואָרן א תפלה אין בוקארעשטער כאָראַל־טעמפל.

נאָך דעם ווי מ'האָט געזאָגט הלל, האָט דער רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ט א געהאַלטן א דרשה מעינא דיומא.

דער רב הכולל שלי"ט און די רבנית ד"ר רוזן, ווי אויך די מנהיגים פון דער פעדעראציע און פון דער בוקארעשטער קהילה האָבן זיך באטייליקט אין דער מסיבה וואָס מ'האָט געגעבן מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט לכבוד דעם 26סטן אנווערטסירונג פונעם פראָנקלאַמירן מדינת ישראל.

באזוך פון א דעלעגאציע פון כנסת

דעם 15טן אפריל ד"ר האָט דער רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ט, פּרעזידענט פון דער פּעדעראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

במשך די געשערעך וואָס זענען פאַרגעקומען, האָבן די מיטגלידער פון דער דעלעגאציע הויך אָפּגעשאצט די רעאליזירונגען פון סעי' ציילטישן רומעניע איר אויפפאַליטן אין דינסט פון שלום און אַנטפּרעגאַציאָנאַלער פאַרשטענדעניש, צו פראַמאָוירן די יסודותדיקע רעכטן פון אלע מדינות און פעלקער, גרויסע און קליינע, ווי האָבן אונטערגעשריבן דעם

דעם 15טן אפריל ד"ר האָט דער רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ט, פּרעזידענט פון דער פּעדעראציע פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

במשך די געשערעך וואָס זענען פאַרגעקומען, האָבן די מיטגלידער פון דער דעלעגאציע הויך אָפּגעשאצט די רעאליזירונגען פון סעי' ציילטישן רומעניע איר אויפפאַליטן אין דינסט פון שלום און אַנטפּרעגאַציאָנאַלער פאַרשטענדעניש, צו פראַמאָוירן די יסודותדיקע רעכטן פון אלע מדינות און פעלקער, גרויסע און קליינע, ווי האָבן אונטערגעשריבן דעם

א קאפיטל העלדישע געשיכטע פון די יוגאַסלאַוישע יידן

דער רב הכולל פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

במשך די געשערעך וואָס זענען פאַרגעקומען, האָבן די מיטגלידער פון דער דעלעגאציע הויך אָפּגעשאצט די רעאליזירונגען פון סעי' ציילטישן רומעניע איר אויפפאַליטן אין דינסט פון שלום און אַנטפּרעגאַציאָנאַלער פאַרשטענדעניש, צו פראַמאָוירן די יסודותדיקע רעכטן פון אלע מדינות און פעלקער, גרויסע און קליינע, ווי האָבן אונטערגעשריבן דעם

דער רב הכולל פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

במשך די געשערעך וואָס זענען פאַרגעקומען, האָבן די מיטגלידער פון דער דעלעגאציע הויך אָפּגעשאצט די רעאליזירונגען פון סעי' ציילטישן רומעניע איר אויפפאַליטן אין דינסט פון שלום און אַנטפּרעגאַציאָנאַלער פאַרשטענדעניש, צו פראַמאָוירן די יסודותדיקע רעכטן פון אלע מדינות און פעלקער, גרויסע און קליינע, ווי האָבן אונטערגעשריבן דעם

דער רב הכולל פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

דער באזוך פון מר שמואל האבער וויצע עקזעקוטיוו־פרעזידענט פון רושאַנט

דער תלמוד-תורה־כּאָר האָט ביי־עשטיערט צו דער שייטלעכער שטימונג פון כּבלת־גוים אין כּאָראַל־טעמפל לכּבוד שמואל האבער

גויס 14-16 אפריל ד"ר איז אונדזער קיבוץ באזוכט געוואָרן פון דער פּרוי' און הער שמואל האבער, וויצע עקזעקוטיוו־פרעזידענט פון רושאַנט. ער איז געווען באגלייט פון ד"ר עקיבא כהני, משה ערין און שטיבל מירזלי, בעד דער אָפּרעזענטאַט פון אַרראַפּעאַטשן ביי' פּאַפּן דער אָרגאַניזאַציע, דער באזוך, וועלכער האָט געהאַט אן ארבעטס־באראקאטער. האָט גע' ערן די מעגלעכקייט פאר די געסט און זיי זאלן זיך באַזעצן אויפן אָרט מיט די רעזולטאַטן פון דעם הילף־פּראָגראַם, וואָס די פעדעראציע פון דער שטיצע פון דעם גויס.

דער פּראָגראַם פון דעם באזוך האָט זיך אָנגע' הויבן מיט אן ארבעטס־באגלעבונג אין דער פּאַנעציע פון רב הכולל ד"ר דוד משה רוזן שלי"ט, דעם 15טן אפריל ד"ר. שטיבל אָפּטייל געווען די מנהיגים פון דער פעדעראציע און פון דער בוקארעשטער יידישער קהילה. דער רב הכולל שלי"ט האָט געמאַכט אן עקספּאָזיט און געבן פון זיינע קיבוץ, וועגן חובן און גייט אין וועלכער עס ווערט דורנגעפירט די הילף־סעקציע, ווי אויך וועגן די הויפּט־זעקציע וואָסאָרט פון די לעצטע יאָרן. דער עקספּאָזיט איז אָנגעפּאַנגען געוואָרן מיט גרויס אינטערעס מיט די געסט, וועלכע האָבן אויסגעדרייט זייער סאַטיספּאַקציע וועגן דעם באַקומענעם באַריכט, די פּאַרלעדיקע מען זענען געווען געוואָרענט דעם באַקומען זיך אויף די טרעפער מיט די רע' זעלען פון דעם הילף־פּראָגראַם. מיטגעטן בא' זעלען געוואָרן די פיר משה־בזוקנים פון בוקא' לעשטער קהילה, דער מעדיצינישער עקספּער' דעם שרע פּעטראָראַן, די עקספּערט פאר פאר' שטיין די שטיין און די עקספּערט פאר מבושים, ווי אויך די מוסתח פאר רעליגיע און קולטור פון דער פעדעראציע, די געסט האָבן זיך אונ' געהאַלטן מיט א צאל קהילה־מיטגלידער זיינע' זיך מיט באַאיינדרוקט פון די רעאליזירונגען און דער יידישער אַנטפּרעגונג און אַנטבאַר' קייט וואָס זיי האָבן געהערט.

נאָך מיט'עם דעם לויטן אַפּריל איז אין בוקא' דעשטערט כאָראַל־טעמפל פּאַנעציע וועטן דער פּרעזידענט פּאַר די חשובע געסט מעד דער בוקארעשטער קהילה, די מיטגלידער זענען געקומען אין א גרויסער צאל, כדי צו ווייזן די פּולטישע־גויטיקע רעליגיע־פּרובירונג וועלכער זיי געניסן, צוגלייך מיט אלע בירגער פון רומעניע, ווי אויך די אַנטבאַרייט פארן הילף־פּראָגראַם וואָס ווערט אַנטוויקלט אין ראם פון דער קהילה.

האָט א פּוסטער וואָכענאַנג, דאָך איז דער טעמפל געווען יום־טוב־דיק, אן אומזעבארער קער אָבער דאָך פון יעדן געפילט־האַט דערנעבן טעם די עמעסן, זייערע נשמות, מר שמואל האבער און די אונדערע געסט זענען פאַרבעטן געוואָרן זיך צו זעצן און די חשובע זייער' טער אין מודה.

דער חן ון האַרניק האָט געדאוונט מנחה און לכּבּוד די געסט האָט דער חן זשוקאַוויט גע' מאַכט א מיטגליד.

די פּרעזידענט שטימונג איז געוואָרען מיטן אָנזעצן פון חתמו־תורה־כּאָר פון דער בוקא' לעשטער קהילה, וועלכער האָט אויסגעפירט, צו דער באַוואַונדערונג פון די געסט און אלע אַנ' ווענדעדיקע, א פּראָגראַם פון העברעאישע לידער, דער רב הכולל שלי"ט האָט געהאַלטן א רע' דע, אין וועלכער ער האָט פּרעזידענט באַגריסט די חשובע געסט, אָנווייזנדיק אן נישט נאָך די

פּאַנעציע וועטן דער פּרעזידענט פון דער שייטלעכער שטימונג פון כּבלת־גוים אין כּאָראַל־טעמפל לכּבוד שמואל האבער

דער רב הכולל פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

במשך די געשערעך וואָס זענען פאַרגעקומען, האָבן די מיטגלידער פון דער דעלעגאציע הויך אָפּגעשאצט די רעאליזירונגען פון סעי' ציילטישן רומעניע איר אויפפאַליטן אין דינסט פון שלום און אַנטפּרעגאַציאָנאַלער פאַרשטענדעניש, צו פראַמאָוירן די יסודותדיקע רעכטן פון אלע מדינות און פעלקער, גרויסע און קליינע, ווי האָבן אונטערגעשריבן דעם

דער רב הכולל פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

במשך די געשערעך וואָס זענען פאַרגעקומען, האָבן די מיטגלידער פון דער דעלעגאציע הויך אָפּגעשאצט די רעאליזירונגען פון סעי' ציילטישן רומעניע איר אויפפאַליטן אין דינסט פון שלום און אַנטפּרעגאַציאָנאַלער פאַרשטענדעניש, צו פראַמאָוירן די יסודותדיקע רעכטן פון אלע מדינות און פעלקער, גרויסע און קליינע, ווי האָבן אונטערגעשריבן דעם

דער רב הכולל פון די יידישע קהילות אין רומעניע, אויפגענומען דעם באזוך פון דער דעלעגאציע פון כנסת, וואָס איז אָנגעקומען קיין בוקארעשט כדי זי צו באטייליקן אין דער סעי' סעי' פון אינטערנאַציאָנאַלן פּאַראָליץ. די דעלעגאציע איז געווען צוזאַמענגעשטעלט פון די חבריה: כנסת: נתנאל לורד (גענעראל־סעקרעטאר פון כנסת), יוחנן בדר און ד"ר ארי אנקוריוו, סאָיו געווען אַנווענדליך מר יוחנן כהן, דער אמבאסאדאר פון מדינת ישראל אין בוקארעשט.

בער

צוויי אלטע יידישע ביכער

(בייטראַגן צו דער געשיכטע פון דער יידישער ליטעראטור אין רומעניע)

די לעצטע פראצעדור, אין די קלאמערן, איז אין העברעאישן טעקסט נישטא.

לייגענדיק דאס בוך קאָן מען זען און דער מחבר האט גוט באהערשט ביידע שפראכן, אָדער נאָר ווען ער האט געשריבן באַזונדער יעדן טעקסט ווען ער האט געשריבן העברעאיש, דאָס הייסט ווען ער האט איבערגעזעצט די תלמודישע ווערטער לערן און לעגענדעס פון אראמעאיש אין העברעאיש, אז עס א פליסיק שוין העברעאיש, אוי אויך מיטן יידישן לשון, ווען ער שרייבט זיינע געדאנקען אויף יידיש, אז עס א שוין פליסיק פאַלקס יידיש, נאָר ווען ער וויל איבער זעצן וואָרט־ווערטלעך פונעם העברעאישן, אז דאָס שוין מיינסטנס מיט ייִדיש־מערשע פאַר־טייטונגען, וואָס מ'קאָן היינט שווער פאַר־שטיין.

אויפן סער' בלאט ווערט געזאָגט אז דער מחבר האט שוין פארטייט אָנגעשריבן צוויי ספרים (זיי השם און הלון אורה) און וועט זיי בקרוב דרוקן, אויך צום פון מונעם ספר, וואו מ'זענען אָנגעגעבן אויף דריי זייטן די נעמען פון די וואס האבן זיך באַזיגט און פארלייטערט דאָס אויסגעבען פון בוד, וואָס־געברענגט די מאלדע ווישע שטעלעך נאָכן אַלף־בית, וואָס ער אויך אָן אנדערע ספר וואס ער וועט בקרוב דרוקן.

דאָס צווייטע בוך וועגן וועלכן איך וועל זיך דאָס מאל פארשטעלן איז א בריוו צום אידישן פאַלק פון אורי קייס, רעדאקטאָר פון בלאט, די אידישע צוקונפֿט אין בוקארעסט.

נתן מאַרק אין זיין דערמאָנט בוך, פאַרצייט כענענדיק אויף זיין 81 אַ באַשר, "דער גלות" פון אורי קייס, שרייבט דאָרט: "דיאָקעט בראַ" שור טראָגט דעם נומער 2, אז עס, הייסט עס, אַ מין ביבליאָטעק, אַרונטערדיק אָבער דאָס קינד בייס נאָמען אין עס אַ עלגעאָנטע אָפּן פון שפאַרן, איך האָב געבראַכט אַז דעם ציטאַט, כּדי אָנצוווּיזן אז די באַשר, וועגן וועלכער איך שרייב איצט, טראָגט דעם נומער 1, וואָס און דערשיינט אין יאָר 1924, פאַרמאַכט 23/1 צמ, 48 זייטן און 4 זייטן מיט רעקלאַמט אויף דער הילע.

פון דער הקדמה ווערט מען געוואַר אז איינטיג לערן האט געזאָלט זיין אַס דער בריוו צון אַייִ געט א ליבן פריינד, "שראל", וואָס "איז ביי אונדז ערצויגן געוואָרן אויף דער טוים פון דער "אידישער רעליגיאָן" און אוועקפאַרנדיק אלס קליינער זיינגל פון דער היים אין אזא ווייטער געגנט, ווי די נאַלדענע מדינה, און דאָך האָט ער אַראַפּען דאָס וואָס אונדזערע עלטערן איז אויף טייער געווען, און אַסר וואָס מען האָט זיך ביי אונדז שטענדיק קריבן געווען פאַר אַדער "יידישער רעליגיאָן" און זע און דוין בריוו וואו ער פּרעגט מיר, מיט די ווערטער: פריינד, ווי קומט דאָס וואָס ביסט פּלוצלינג אַנטשוויגן גע' וואָרד? זיין איך ווייסט אַס דאָך גאָט געבענשט מיט אַ מתנה, אַ טאלאַנט פון רעדן, פון שרייבן, און אַצינד איז זיך עפעס אַ שעת הַכושר פון רעדן, פון זען וועגן דאָס יידישע פאַלק פון זיין שלאָג..."

אויף איז אַרויסגערופן געוואָרן דער בריוו, נישט נאָר צו איינעם ישראל, נאָר צום גאַנצן פאַלק ישראל, אויפן 35 זייטן, דערנאָך קומט גאָט נאָר וואָרט איבער דער יידישער געמיינדע אין בוקארעסט, אין וועלכן ס'ווערט געזונגען שירים ושבחות אויפן אדרעס פונעם ראש הקהל און די איבעריקע קהילה־מקבים, כּתמה אַ אַי האָט זיך עס געליינט, אַנדערש וואָלט דאָך כּתמה נישט געקאָנט דערשיינען זיך מיט, טאַלאַנט פון דאָס איינציג־רעגירענדיקע זיך מיט, טאַלאַנט פון אַ שרייבער און רעדנער, פאַר דעם מחבר אין דעם געבראַכטן ציטאַט (נאָר די אַטאַגראַפֿיע האָבן זי געענדערט), דאָס האָט אַלע זיבן חנען און איז כאַראַקטעריסטיש פאַר אורי קייס, וועגן וועלכן מיר האָבן שוין געשריבן, ווען מיר האָבן געשריבן וועגן, די אידישע צוקונפֿט, אַבער לעבן האַמת, מוז איך אונטערשרייבן אז אַס די באַשר איז שוין נישט דאָס יידיש־מערשע לשון פון זיין, "יידישער צוקונפֿט", דער "בריוו צום יידישן פאַלק" איז געשריבן אין אַ ריינערן יידיש, דאָס לשון איז דאָס מאל כּמעט אַ ליטעראַרישן לשון, וואָס מיר האָבן נישט גע' פונען ביז איצט ביי אורי קייס, אַפּשר איז עס צו פאַרדאַנקען דעם פאַקט, וואָס די באַשר איז עס געדרוקט געוואָרן אין דער דרוקעריי "האַרניג עט בירנבוים" פון דער בוקאַווינע?

פאַרזענדיק די סעריע אַרטיקלען וועגן יידישן שיעור ביכער, וואָס זענען דערשינען אין רומעניע און דאָך זענען זיי נישט פאַרזיכט געוואָרן אין נתן מאַרקס בוך, "יידיש ליטעראטור אין רומעניע", וועל איך זיך דאָס מאל אָנעבן מיטן ספר "מדות חכמים" און אַ בריוו צום איינטיגן שיעור פאַלק.

"מדות חכמים" איז אַ צוויי־שפראַכיק בוך (העבר' רעאיש און יידיש) פון שמעון טענין, רב אין באַרלאַד, געדרוקט ביי אַבראַם קויפּמאַן אין מאַרמאַראַש־סיגעט אין יאָר תרס"ט (1909), פאַר 22,5/14,5 צ"מ 138 זייטן.

דאָס ספר אַנטהאַלט ווערטלעך און לעגענדעס פון תלמוד און מדרש, פאַר זייט איז געשייט דער העברעאישער טעקסט און אין דער אַנג' טערשער העלפט פון דער זייט איז די יידישע איבערזעצונג.

דאָס ספר איז איינגעטיילט אין זעקס חלקים, אין וועלכע ס'זענען צונויפגעזאַמלט די ווערטלעך וועגן יושר, דרך ארץ, מענטשן־ליבע, רחמנות וכדומה, אָבער יעדעס ווערטל, יעדע לעגענדע איז באַלייט מיט אַ מוסר־וואָרט פונעם מחבר, פאַרשייט זיך אַז יידיש איז אין העברעאישן מוסר־השכל מער אַרביכות ווי אין העברעאישן טעקסט, אויך די הקדמה אין יידיש איז מער אַרביכות ווי די העברעאישע, איך וועל ציטירן למשל (אלע ציטאַטן זענען מיט אונדזער אַרטיג־גראַפֿיע):

"דאָס ספר קאָן הייסן אַ גרויס ליטעראַריש תלמודיש ווערק, מיר קאָנען אויך זייער פיל שטאַל זיין אויף דעם, אז מיר האָבן געבאַכט אַזעלכע געלערטע, וואָס האָבן אזא מענטשהייט באַזיגט, דער עיקר איז אָבער אז מיר זאָלן פון זיי נעמען מאַראַל, ווי מען זאָל זיך פירן, דער פאַר האָבן איך דאָס איבערזעצט אויף פאַלקס־שפראַכע, אום אז יעדער אינצייגער זאָל דאָס פאַרשטיין און זאָל דאָס לערן, זאָר אַר פּרוען און מעדן, זאָלן לערנען אונדזערע חכמים לערע און זאָלן זיך מאַראַל נעמען, ווי מען דאַרף זיך פירן, און דאָמיט וועל אַל זיין פּוֹן כּה אַת הרבים (איך ווערעך פיל מענטשן צו גוטס ברענגען)". (זייט 2).

איך האָב כּינען געברענגט אַס דעם ציטאַט, כּדי מ'זאָל קענען זען וויאָזוי וועל די העברעאישע "המוכה את הרבים" איז איבערזעצט געוואָרן אין האַלב לבנות מיט ייִדיש־מערשע ווערטער, דאָס איז אין ספר אַ געוויינטלעכע מענטשען, אויך די הוספות פונעם מחבר, דער מוסר־השכל, איז תמיד געגעבן אין קאָנטיקע קלאַמערן, וואָס זיי נען אין יידיש מער אויכגעטייטשט ווי אין העברעאישן, למשל:

"די אַנשטענדיקע מענטשן ציען זיך צוריק פון צו כאַפּן פונעם לחם־הפנים (דאָס היליקע ברויט), כאַטש ס'איז אַ מצוה, ס'האָט איינער פון מאל געכאַפּט זיין טייל און זיין חכרס טייל, האָט מען אים גערופן "כאַפּער" ביז זיין טויט (דאָס איז זייער אַ וויכטיקער מאַראַל אז אַפילו וועגן אַ מצוה זאָל מען נישט האָבן אַ שלעכטן כאַראַקטער, די מצוה פאַרלאַנגט נישט מען זאָל וועגן איר שלעכטע זיטן אויסניצן)". (זייט 32).

השמשות, צו סוף זומער, ווען די בלעטער האָבן אָנגעהויבן זיך פאַררעגן געווען צו היליקע גענזדן האָבן זיך אָנגעוויבן געווען צו פּלען אַז די וואָרעס לענדער, ער איז געשטאַרבן נישט אַז זיין געט, נישט נעבן דער נייִ־מאַשיין, נאָר אויף דער גאָס, אויפן וועג צו זיין היים, קומענדיק פון דער שיל, וואו ער האָט נישט געפּלעט נישטאָס אַיין טאָג נישט, נישט אין דער פּר, נישט אַזאָנס, איינער ער האָט זיך געלאָזט אַהיים גיין, האָט ער געשטעלט מיט אַנדערע תּפּללים, וועגן דעם און וועגן יענעם, ער האָט אַלענדיק געמאַכט שטואלן, זיין לאַנגטן מילן פּריינט.

אויפן וועג האָט ער דערפּילט אַ ס'איז נישט גוט, דאָס האַרץ האָט אַ ס'אָנגעהויבן שלאָגן האַסטיק און דערנאָך האָט זיך עס גענעלעך אַפּ געשטעלט.

לער איז געשטאַרבן שטיל און שוין, אויף ווי ער האָט געלעבט, אויף האָבן די זיין פון שטעט, קאָמענטירט עס סוף פון ברעל וועט שטיינער, פון פּרעדישע מלבושים, די זעלבע מיינונג האָבן געהאַט אויך די קוים זיינע, וועלכע האָבן זיך באַקן פון די נישט גענוג־לעבעדיקע ברעטער.

דער, וועגן לעבן, וועגן דעם וואָס טשייטט גע' שריבן אין די היליקע ספרים... ס'איז באַמח געווען איבערראַשנדיק ווי גוט ס'האָט זיך איינפאַרשטאַנדן דער מייסטער מיט זיינע קוים עס נישט נאָר אין שייכות פון די, לאַמיר זאָגן, עס קייט, ווייל אַחוץ די היליקעס ווען דער סביבה און זייער באַשעפּטיקונג און דאָס איבעריקע, האָט זיי דערנענטערט די זעלבע פּשוטע, גע' רכּטעט און ערלעכע אויפפאַסונג וועגן לעבן, וועגן מענטשן, וועגן די באַצויאָונגען צווישן זיי, זיי האָבן זיך געקאָנט און זיך איינפאַרשטאַ' נען נישט נאָר דאָ, אין דער אַרעמער ווערט' שטוב פון דער שטיינערנדיק בריק, זיי האָבן זיך געקאָנט פון זי לאַנגטיקע יונגטייגן, ווען זיי האָבן געליטן צוזאַמען פון דער שטרענגקייט פונעם פּאַרענטס־פּערזענלעך און דערנאָך אַל ווי טראַנשיען פון דער ערשטער וועלט־מלחמה, זייט אייניקע פון זיי איז ער געווען פון דער זעלבער טעמער און זער מייסטער האָט שוין נישט אויפגעהערט צו דערציילן, זיך צו דער' מאַנען און ווידערמאַקל צו דערציילן די זעלבע פּעריאָדן וואָס פּיעטער האָט זיי שוין גוט געקאָנט, אָבער דאָס האָט נישט געמיינערט מיט גאַנטישע דעם איינערטע און דאָס פאַרעניגן פון די פּרועים, נישט אזוי די געשעענישן גופא, ווי דעם אָפּן וויאָזוי דער מייסטער האָט עס דער' ציילט.

און נישט נאָר די אַמאָליקע ליידן פון דער מלחמה האָט גורם געווען אז זיי זאָלן זיך פילן דערנענטערט, נאָר אויך די איצטיקע פון דעם סיינער־מאַנער, למשל, וועלכער האָט זיי אלע גלייך געמאַכט, זיי, פּרועים, אָפּט מאַל אָן ערד און אָן אַקער־מכשירים, גענוי ווי אים, דעם אַרעמעם סאַנדייניק אָן אַרבעט, פאַר זיי, אין פּרועיקע, האָט זיך פּוּק געשלאָגן אין סווער און אומחומותדיק האָט מען זיי צוגענומען די הַמה פון דער שטאַל; אים, בערלעך, האָט דער שטייער־מאַנער געשטעלט סעקוועסטער אויפן שיפּאַנגער און אויב ער האָט נישט געפונען קיין אַנדערע ווערטטיקע זאָך, האָט ער אים צוגענוי מען און דעם ווינסט־רעמאַנט.

זיין גאָנץ לעבן האָט כּערר געאַרבעט אליין, אַרויסגעהאַלפּן בלויז פון דער נאָזל און זיינע צען פינגער, איינער פאַר אַ פּאַסירט אין איין טעג, און אַ יאָר פּון אַ גערעטעניש, ווען ער האָט געהאַט טעמער, אַרבעט ווי געוויינטלעך, האָט ער זיך גענוצט און אַרויסהילף, דעמאָלט האָט ער זיך גענומען אַ לערנדיגל פונעם דאָך, אַ פּלעמטיק פון אַ מחותן און איינע פון זיינע אלטע קוים, אַ גוטער פּריינט, דאָס יינגל איז גיך געוואָרן היימיש, ס'וואָלט נאָר אַנדערשטן זיך געקאָנט זיין, ווען דאָס גאַנצע לעבן פון דער משפּחה האָט זיך פּונאַנדגעוויקלט דאָ, צווישן זיי פיר וועטן פון דער ווערטקטוב, וועלכע איז ווי זענאָט געווען גלייכצייטיק אויך די קייט איז דאָס עס־ציימער און שלאָג־ציימער, אַ געשיקט יינגל, האָט ער זיך שנעל אויסגעלעונט פון בערלעך נישט נאָר די שטינדיקע מלאכה - וויפּל ס'האָט געברעל בערל גופא - נאָר אויך דאָס לשון, די ווייץ און דעם אָרפּן פון אויס־דרויסן זיך...

אזוי זענען פאַריבער די חדשים און די יאָרן, פיל יאָרן פון אומגעזעטעניש און זייער ווייניק פון גוטע גערעטעניש... מיט די צען פינגער און מיט דער נאָזל האָט בערל דער שטינדיקער זיך פאַרדינט דאָס שוואַרצע שטיקל ברויט אויף די וואָכנטעס און ווייטע חלה אויף שבת, נאָר אין די יאָרן פון גוטע גערעטעניש, פון דעם אויפגעוואַקסן צוויי קינדער, צוויי בחרים, פון וועלכע איינער איז אַומגעקומען און וועלכע אַומגעבסט־באַמאַלאָג, בתּע דעם צווייטען וועלכע מלחמה, אויך די קוים זיינע וואָס פּלעגן זיך אויף דער אומגענוגלעכער באַנק, זענען שטענדיק געוואָרן, מיל פון זיי זענען אומגע' קומען אין די גרויזאַמע יאָרן פון דער מלחמה, אַנדערע זענען פאַרשאַרפּט געוואָרן פונעם לע' בנס'וועג, ס'האָבן זיך געביטן די צייטן און מיט זיך דערטענישטיגער פון די מענטשן, אויך איז דער ווערטשטוב פון בערל דעם שטינדיקער האָבן די איבערזענדערונגען זיך אָנגעזען, כּע' דעמאָלט געוואָנט, זענען געהערט געוואָרן; ווייל פונעם גערויש פון דער נייִ־מאַשיין האָט זיך גע' הערט דאָס קול פונעם דאָזיג־הילכער וואָס האָט איבערגעגעבן מוזיק, אַס דער הילכער איז, ביי דעם סעף, געווען דאָס פּונעמטע צו דער ברייטער, וועלט וואָס האָט זיך געעפנט פאַר בערלעך, אין די לעצטע יאָרן פון זיין לעבן.

גערוישן פון צווישן די לעבעדיקע, גענוי אזוי ווי ער פּאַקט געלעבט; שטופּ, באַסייִ גאָ דעם אז ער זאָל ציען די אויפּמערקזאַמ־קייט אויף זיך, ער איז געשטאַרבן אין אַ בייִ

איר האָט אַפּשר געקאָנט בערלעך? ניי, איר האָט נישט געהאַט פון וואו, איך טעל מיר פאַר אַז מיינ פראַגע איז אַן איבעריקע, אין דער היע' ראַכטיק פונעם טעמל איז זיך אַרס געווען מער ווי באַשיידן, ער האָט אָנשטאַל זיך באַשיידיקייט פון זיין מלאכה און פון דער סביבה אין וועלכע כּער ער האָט געלעבט, זיין גאַנץ לעבן האָט כּערל גענייט פּרועיקע מלבושים, ברייטע הויט פון אַ דינק דויערהאַפטיקן געוועב, פון צייט צו צייט אַ סומאַן פון וואָלט־שטאַף, אַ ברייטער, וואָס מ'קאָן אַנטון איבערן אַזאַשטאַק, אזוי אז דער פּרוער זאָל זיין פאַהיט פון די שטורם־ווינטן און די פּרעטע, אַיך ביי כּערל נישט זיכער אויב אין זיין פּרופּיקע יעריקער טעטיקייט האָט ער גע' האָט די געלעגנהייט אַפּפּרעזינט אין איינציגן שטאַט־שיון אַנצוג, אַס די אַדזיקע מלבושים, שוין געקווערט פון די לעגענאַרע אַפּצייירטע מו'ן, דוועטן געווען אַנטהאַלטען רעווערוויט פאַר די רוקס־שטיינער, וואָס האָבן געהאַט גרוי־עס הערטיקייטער און צענטער פון דער שטאַט מיט וויסטיגעס און מאַנעקייטען, ער, בערל, איז געווען דער שטיינער פון די פּרועים, איינער פון זיי, ווייל אין אַ שטעטל זענען נאָך געווען עטלעכע ווי ער, אָבער אין יענער צייט, וויפּל ס'ומאַנטע האָט זיך עס נאָר אויפגענייט און פּרועיק איך ווייס נישט וויאָזוי עס האָט זיך אַלע גע' מאַכט, אָבער אַ סך מאל האָט דער סומאַן איבער' געלעבט דעם בעד־ליב, דערנאָך האָט אים אַנג' געטון דער וויש, אַזוי אז אין איין "טעג" - אזוי פּלעגט זיך אויסדרוקן כּערל וועגן דעם צייט־פּאַסיגן פון פאַר די האַרבעטיקע יום־טובים ביז נאָך תּנוּחָה - האָט ער געקאָנט אויפגייען כּסדר־הכל צוויי־דריי סומאַנטעס... דאָס איז געווען אין די גוטע יאָרן, ווען ס'איז נישט געווען קיינע סעקועיקע, ווייל גענוי ווי דאָס לעבן פון זיין מייסטער, איז די עקזיסטענץ פון בערלעך גע' ווען ס'ווערנען געווען געווען - אַפּריוויליגעס - אין די צייטן נישט אויסגע' פון די קאַפּיטל פון דער נאָל טור, אין אַ יאָר פון אַ גוטער גערעטעניש, מיט גוטעס און אַרעמיקייט צו דער צייט, האָט גע' הייסן אויך פאַר בערלעך אַ שטיקל ברויט אויף יעדן טאָג און אַ פּרייִ־ווייכל אויף שבת, אָבער אין אַ יאָר פון אומגעזעטעניש...

צומאַל פּלעג זיך פאַסירן אז זי זאָל איבער' רעטען די שוועל פון זיין ווערטקטוב - וואָס איז געווען אויך דאָס עס ציימער, דאָס שלאָג־ציימער און די קיי - אַ סכּנעם, די פּרוע פון אַ בעל־עגלה, פון אַ ווסטער אָדער נאָר פון אַ אָפּגע' קומענעם קליינעם סוחר:

— שבת נאָך שבּוּתות ווערט מיינ יינגל, זאָל לעבן, בר־מצוה און איך האָב אַ גאַנצן ווייטער צונויפגעמאַכט אַ ליי מיט אַ ליי אַז איך זאָל איינע אים מאַכן אַ יינעם אָנצוג, ביי איצט האָט ער אַלץ שטאַלן נאָר אלטע איבערגעמאַכטע מ'ל בושים, וואָס זענען אַרבעט־בלבלין פון אַ פּעטע... און דערלאַנגט אים אַ פעקל מיט קנאַפּע דריי מעטער שטאַף, בטינדיק אים ברחמיס: אָבער איך בעט אייך, ר' בערל, איר זאָל אייך אָפּגעבן אַנטעמט, ס'זאָל אַרויס אַ שיינער אָנצוג..."

— אויב איר ווילט אַ שיינעם אַנצוג, דאַרפט איר זיך צו ערמאַן צו זיין לעבער, זיי זענען די רוקס־שטיינער... אזוי פּלעגט ער נענטערן כּערל און יעדעס מאל האָט זיך באַוויזן אויף זיין געזיכט און אַרואַנטישע שטייכל, דעמעט האָט ער געמיינט מיט זיין שטיינער אַרואַנטיע; ווען קונה, וואָס וואָרט פון אים מער ווי ער איז אומשטאַנד? זיך גופאַ צי גאָר דאָס לעבן, וואָס האָט אזוי איינגעפירט זיך אָן זיי זענען...

מיט זיינע געוויינטלעכע קוים איז געווען פיל איינפאַכער, מיט זיי האָט ער זיך געפּילט היימישער, גענוי ווי זיי פּלעגן זיך פילן אין זיין ווערטקטוב־ווי, אויף דער האַרטער באַנק, פון אומגעהוּבלעוועטע ברעטער, אָבער דויערהאַפטי־קע, זאָלן האַלטן, זיי האָבן זיך נישט געטיילט נישט געקומען מיט דער נאָז, זיי האָבן געהאַט אַי צייט אַז ער געווען אויסצואוואַרטן ביז די אַר־בטט ווערן אויסגעפאַרטיקט ווערן, זענען געקו' מען צו דער באַשטימטער צייט, האָבן זיך נישט געבייטעט ווען בערל האָט זיך געזאָגט אז ער האָט זיך צו ערנידן אַ קליינע־קייט וואָס האָט געדויערט צוויי־דריי שעה, פּלעגן נאָך גיין אין מאַרק פאַרקיפּן אַ הון אָדער צו קויפּן פּאַדעס, דערנאָך זענען זיי צוריק געקומען און האָבן זיך באַזעצט אויף דער האַרטער באַנק נעבן דער נייִ־מאַשיין, אַנאַוואַרדט מיטן פּוֹס, האָט זיך מא' שוין געשטעפּט אָן אויפּהער, פון צייט צו צייט האָט דער מייסטער אָנפּעביטן מיט זיינע ציין דעם פאַרעם, האָט געביטן אַז ריכטיג פון דער נאָט, און איך זעל זעכער צייט האָט ער פאַר' גענוצט דעם שמועס מיט די וואָס זענען געווען אויף דער באַנק, וועגן דער צייט, וועגן די קיי

וויקטאָר רוסו

וואָלף סאַמבּור

